

Martin Jordanić

Dok nas smrt ne razluči

(Prilika iz Gradišća)

Knjiga XXXIII Hrvatskoga štamparskoga društva u Gradišću
Željezno 1982

Ovo djelo je dobilo
prvu nagradu
pri književnom naticanju
„Ignac Horvat“ 1980/81

Martin Jordanić

rođen 15. X. 1935. u Filežu od seljačkih roditeljev
oženjen, troje djece

pohadja osnovnu školu u Filežu i obrtničku školu u Pinkafeldu –
izučio se zidara

najprvo posluje kao zidar, zatim se zaposli kod pošte u Beču

pohadjao različne kurze i tako stekao kod pošte titulu: oficijalni činovnik
hobbiji:

tamburaška muzika (umjetnički rukovodilac »Mladosti« 1959 – 1966
suosnivač folklorne grupe »Graničari«

1973 osnovao zabavni sastav »Fileški trio«

1981. osvajač prve nagrade pri književnom naticanju
Ignac Horvat – Dok nas smrt ne razluči

1982. suosnivač novine HGKD-a »Put«, piše u rubriki:
»Ča je novoga u Beču« i »Sličice«

Bilo je ljeta 1945. po žetvi. Sunce je još žarko upiralo u jednu stranu ulice malih hrvatskih stanićev u gradišćanskom selu Bučovcu. Kao navadno pred selskim kiritofom bilo je sve na ulici. Ljudi su čistili svoje zaprašene staniće i meli cestu. Pravoda, sada je najveć vrimena za čišćenje. A i najlaznije, da se rastresu selske novine, kih je sada po boju nek dost. Osobito, kad se čuje, da se je opet gdo vratio iz zarobljeničtva. Ej, onda je to prava novina i selska senzacija.

Stari gospodar Tome Jandrić isto pripravlja za svoju snahu Tildu ugašeno japno, da i ona pobili njihov stan. Bilo je po-tribno, jer je bio škuro pobiljen. Za vrime boja je naime morao imati svaki stan škuru fasadu zbog neprijateljskih napadajev sa zraka.

Otac Tome je jur duga ljeta bio udovac. Imali su nešto polja, mali vinograd i jednoga mršavoga konja. Tome je bio prisiljen, da sa svojom snahom Tildom očuva gospodarstvo, barem dokle se vrati Jože iz boja. Na njegovu želju se je Jože morao pred dobom ženiti za još mladu Tildu Mučinu. No u stanu im je potrebnna ženska pomoć.

Po svadbi nisu bili dugo skupa. Jože je navredi morao ostaviti svoje domaće i poiti u boj. Za mladu ženu Tildu došao je čas pun brige i djela. Početkom su Jožu još pušćali k većemu djelu na dopust. No ne jako dugo, jer je jednoga dana pisao, da je na putu u Stajjingrad. Tim su prestali i dopusti.

Jednoga dana im se je rodila kćerčica Marica. Donesla je pravo veselje i uživanje u Jandrićev stan. Ča bi nek Tilda, da nij bilo male Marice. Bila bi sasvim osamljena u tuđem stanu bez muža.

Ravno je Tilda kanila početi biliti, ali joj se Marica stalno potpliče pod nogami i spitkuje:

„Mama, čula sam opet nešto novoga!“

„No, povi, ča si opet nabrala, mala moja?“

„Čula sam da će se vratiti mnogo zarobljenih. Neki su ih vidili na kolodvoru u Beču i Novom Mjestu! Jeli će biti i moj tata med njimi...?“

„Toga ne zna nigdor točno, ali se sada poj igrati pak me ne zabavijaj“, veli Tilda i zagradi za ščetku, ne mareć mnogo za Maricu. Marica ali ne miruje i opet dalje spitkuje:

„Tako rado bih znala, kako izgleda moj tata. Da li će mi nešto donest?“

„Muči, prosim te, neka me zabavijati!“

„Svake večeri sam molila andjelu čuvaru, da se tata srično vrati.“

Marica bi i dalje spitkovala, da ju ne prekine brundanje ruskoga auta.

Auto, ki se je pojavio na početku ceste, uzdignuo je oblak praša. Ljudi na ulici prekinuli su na hipac posao, rado bi znali, kade će postati auto. Počeli su se međjusobno spitkovati:

„Komu kanu u ovu dob?“

„Postali su pred načelnikovim!“

„Možda im je opet triba ča važnoga!“

„Na nijedan način neće biti ništa dobroga!“

Nigdo nij znao ništa točnoga.

Jedni su još gledali vani, dok nisu skrslili vojak i načelnikovom dvoru, drugi su se polako skrivali u svoje dvore za lese. Po nekom času je ulica bila sasvim ispražnjena, kao da u selu nij već žive duše. Samo za nekimi obloki vidili su se uplašeni i znatiželjni obrazi stanovnikov sela Bučovca.

Premda je boj u Austriji bio završen, nalazio se je istočnji dio zemlje s Gradišćem pod ruskom opsadom. Na kotarski mjesti bile su komandanture. Odatle su ruski vojak izdavali svoje naredbe i vršili kontrole. Navodno zbog održanja uredbe i zabranjenoga oružja, ali bi dolazili u sela i onda, kada su potriebovali nešto za sebe. Mnogo puti su upotriebijavali krutu silu, da postignu, ča su kanili. A to je onda zadavalo načelniku nemalu brigu. Obično je načelnik bio stariji čovik, jer još nije bilo mladjih muži u selu.

Stari načelnik Mate je vršio svoju načelničku službu zato, jer je bio jur prije boja načelnik, a viadao je dobro ruskim jezikom. Umoran od teškoga seljačkoga djela sjeo se je pod strihom svoga stana. Zapalio si je lulu narizanim duhanovim lišćem. Imao je još malo vrimenta, dokle nakrmi svoje dva stare krave. Bile su tako mršave i herave, da mu ih nij zela nijedna vojska, iako se je jur i za vrime boja pobiralo po seli blago. Svakomu je minuo glad, ki bi došao u načelnikovu štalu i vidio njegove krave. Načelnik im je ipak bio veseo, jer je na nji obdjelivao svoje polje, a i malo milka je bilo u stanu. A ča bi u ovom teškom vrimenu bez njih?

Kao mnogi seljaki u selu imali su i načelnikovi nigde u lopi shranjeno mlado svinjče. Pravoda, bilo je malo čudo, ako se je za vrime boja komu tomu ugodalo očuvati za se neko blago. Vojske su pozimale bez svakoga pomilovanja sve govodo i svinje. Načelnikova teta Marga je krmila i čuvala svinjče kot svoje oko. Zadavalo joj je, istina, i mnogo skrbi i straha. Svomu mužu Mati je večkrat spominjala: „Ako Bog dá, da se Feliks vrati iz ropstva, zaklat ćemo – črno!“

Ravno je načelnik Mate ispustio prvi dim iz svoje lule, kad se najednoč odbušu putna vrata. Na dvor su narinuli dva naoružani ruski vojak. Vidilo se je da nisu najbolje raspoloženi.

„Aha, ti si starešina ovoga sela?“, pita jedan grubno.

„Jest... jesam!“, odgovori načelnik dobrim ruskim jezikom i pita dalje:

„Ča vas nosi k meni, čim vam morem poslužiti?“

„Odmah, stari, češ doznati. Nalog od komandanture!“ Rus dojde sasvim na blizu, pogleda Matu i nastavi:

„Čuj me, stari, ne čini nikakvih neugodnosti. Ovu nediju pred večer tribamo bar jednu svinju za komisara!“ Načelniku Mati prođe hladno po hrptu, kad čuje, ča želju Rusi. Dobro je znao, da se ne šalu, da se naredba mora ispuniti, jer će drugačije biti zla.

„Oh, Bože“, zdahnuo je, „sad je fajjeno!“

„Kade ću u ovom selu zeti svinju? Sve blago nam je jur zabrala vojska“, nastavio je drhtajućim glasom Mate.

„Ti me, izgleda, nisi dobro razumio, kada sam rekao, da do nedilje mora biti ovde svinja! Misliš, da ne znamo, koliko ih je poshranjano po cijelom selu? Željš, znamda, da sve preišćemo? Hoćeš li nam prouzrokovati nepotrebno djelo...?“

Mate je obisio glavu, manjkale su mu riči. Trudio se je, da nešto odgovori, ali zaman. U ovom trenutku bi volio biti negde pod zemljom, nego načelnik u ovakovom vrjenu.

Rus je vidio, da ga je pogodio. Zač je načelnik, on mora dokazati, da je vridan svoje časti. Neka se skrbi... njegovu je to briga, da izvrši naredbu... on mora poznavati okolnosti u selu.

„Starešina... do svidanja!“

Jedan Rus se naglo okrene da ostavi načelnikov stan, drugi, ki je dosle šutio, zadržao se je još kratko u dvoru, gledajući zabrinutoga načelnika. Uske mongolske oči su mu se zamutile, koža oko očiju mu se je čudno nabrala.

Približi se načelniku, dignu mu glavu prema sebi, pogleda mu oštro u oči i ga pita:

„Kako da govoriš tako dobrim ruskim jezikom?“

Mate se malo sabere, misli da se je situacija malo ublažila:

„Ja sam austrijski Hrvat. Mi se svi lako naučimo vaš jezik.“

„Dobro, dobro, no ti ga govoriš savršeno!“

„Da... naučio sam ga u prvom svitskom boju.“

„U prvom svitskom boju... u Rusiji?“

Rusu oblijedi žuto lice, a med usnami su mu se pojavile pine. Strašno je zapsovao:

„Joj... tvoju dušu! Ti si ubijao moj rod, i ti si bio med njimi... umorniki mojega oca... mojega brata... ti si bio...!“

U tom trenutku udari Rus načelnika Matu mašinskom puškom u prsa. Mate se od muke sruši na prašna tla svoga dvora. Kanio je viknuti za pomoć, no stegnulo mu je grlo, pa nij izustio ni najmanjega glasa.

Rus odjuri dvorišćem na ulicu, kade ga je jur čekao tovaruš u autu.

Njegova žena Marga, ka je u lopi tišila svinjče, čula je točno, ča se dogadja s nje mužem. Sva uplašena dojuri najper u dvor. Onde je onesvišćen ležao u prahu nje Mate. U svojoj zdvojnosti nij znala, ča da poduzme, pa je gorko zajecala:

„Mate moj... dragi Mate... Bože pomози mu!“ Protekla je po vrč vode i počela mu umivati blijedo lice.

Od hladne vode je Mate otvorio oči. Bio je sasvim slomljen od udarca. No još jače ga je tiščala misao o neugodnoj naredbi ruskih vojakov.

Bilo je jur po vičeri. Skromna svitlina petrolejske lampe rasvićevala je zadnju hižu Jandrićevoga stana. Otac Tome je čitao svojim domaćim iz kalendara „Naša domovina“. Kod Jandrićevih je bila takova navada, da im prije spavanja stari otac još nešto pročita. Mala Marica je sidila u naručju svoje mame i otprtimi usi žrkala riči staroga oca. Najednoč potukeće nigdo vani po obluku. Gdo more u ovu dob biti vani? Ča se je nek moglo dogoditi? Da samc nij kakovo zlo...!

Otac Tome vrže kalendar na stran pak ide, da otvori oblok. Tilda i Marica se uplašeno pogledaju. Jesu li znamda Rusi vani? Ne bi bilo ništ osobitoga u ovu dob. Ne, po glasu je bio kum Štefe.

„Nekate se uznemirivati, Jandrićevi, nosim vam veselu vist. Vraćam se iz Beča, kade sam se sastao s mnogimi našimi

povračenički iz svih krajeva. Sastao sam poznanice i tovaruše. Jedan moj prijatelj mi je povidao, da će sutra rano jutro doći mnogo povračeničkov iz naše okolice u Beč. Med njimi i neki iz našega sela. Čuo sam, da je med njimi i vaš Jože ... Feliks načelnikov ...

Dalje nij tribao govoriti. Mala Marica se je skočila iz naručja svoje mame. Bila je sasvim izvan sebe od veselja. Pojuri prema svomu staromu ocu Tomi. Obisi mu se oko vrata, pa u svojem veselju nij niti opazila, da ga je srušila na stolac, a sa stolca su pali na tla.

„Andjeo čuvar je uslišio moju molitvu. Moj tata će se vratiti. Ne morem već dočekati sutrašnjega dana!“

Tildi su od veselja procurile suze. Je li ovo moguće? Kum Štefe je potvrdio, da je istina.

Čežnja i ufanje za novim životom se je sada najednoč ispunila.

U jutro drugoga dana je ova novina uzbudila selo kot prava senzacija, sve je govorilo o novi povračenički, „Heimkehreri“. Roditelji su jedva čekali, da po dugom vrimenu iščekivanja opet zagledaju svoje sine. Još srićnije su žene, ke moru sada objamiti svoje muže. A teško pogodjene bojne majke i žene su i nadalje čekale u bolnom ufanju.

Od ranoga jutra su pred selom zagledivala nestrplijena dica za koli teca Vide. Oni hte dovesti od željezničke stanice jedne od prvih povračeničkov sela.

Kratko pred podnevom bio je na redu mali Jonči, da drži stražu na visokom stablu. Nij dugo čekao. Konačno zaoblčić u daljini oblak praša, a u prahu kola. Nij niti odahnuo, nego je svom moćom zaviknuo:

„Ja vidim kola ... jur se vozu ...!“

Druga dica su od veselja tako glasno zavrisknula, da su ljudi dotekli na ulicu.

Jonči se je spustio sa stabla, no tako hitro, da je ostao

visiti zadnji dio hlačić na jednoj kiti. No, ništ za to. Glavno, da je on bio prvi, ki je zaoblčićo koliju.

Dica su uz veliku buku bižala pred teca Vidu. Mala Marica bila je isto med njimi i paščila se pred svoga tatu. No veći su bili hitriji. Zaman je plačuć vikala:

„Nekate me ostaviti ... i ja kanim prva viditi moga tatu!“

Ali nijedan se nij brinuo za nju, jer su svi kanili biti prvi.

Za kratko su stigla kola teca Vide u selo. Sva dica su bižala za koli. Ulica se je navredi napunila znatiteljnim ljudi. Veselje nij imalo ni kraja ni konca. Sa svih stran se je čulo pozdravijanje, spitkovanje i plač radosti. Majke i žene grille su svoje ljubijene.

U gužvi se je i Tilda Jandrićeva dorivala do svojega Jože. Malu Maricu su ljudi izrivali na stran, nij mogla doći blizu, nego je glasno zaplakala: „Tata moj, kade si ...? I ja sam ovde ... tvoja mala Marica!“

Tilda ju zgrabi za ruku i se porine med ljude k Joži.

„Jože, moj ljubijeni Jože ... ovo sam. Hvala Bogu ... sad smo opet skupa. Skupa, dok nas smrt ne razluči!“

„Tilda moja, Tilda ...“, objamio je Jože svoju ženu. Nisu se mogli pustiti, da ih mala Marica nij razlučila.

„I ja sam ovde, ča me ne vidiš, tata? Mene nećeš poljubiti?“

„Jo, ovo je moja mala kćerčica Marica, hodi da i tebe poljubim!“

Jože je prvi put vidio svoju kćerčicu. Za Maricu nij bilo većega veselja, nego ov hipac, kad je mogla uživati u naručju svojega dugo čekanoga tate.

Otac Tome je pred svojim stanom čekao, dokle dođu. Obadva muži bili su diboko ganuti, kad su se opet zagledali.

„Hvala Bogu, da si opet doma, sine! Bože očuvaj, da se koč rastanemo!“

Tome objami svoga sina. Otpelja ga u svoj stan, kade je

bilo za Jožu pripravno jilo: domaća slanina i črjljeno vino. Ovo se je za njega šparalo, kad dojde iz ropstva domom.

Kod načelnikovih nij bilo najveselije.

Feliks je naravno bio srićan, da je opet u domovini kod svojih domaćih, no vred je opazio, da u njihovom stanu nešto nij u redu. Vidio je, da mu otac, načelnik, pohadja po stanu s zamišljenim licem i da si ne more najti pravoga mjestā. Žena Marga ga je pokušala umiriti:

„Mate, ako ne bude druge mogućnosti, dat ćemo Rusom naše svinjče.“

„Još ću jednoč pokušiti kakovim ispričanjem . . . ali kakovim? Ne more mi pasti ništ u glavu. Ah, zač sam samo preuzeo ovu nezahvalnu službu načelnikovu . . . zač nisam hitio načelničke table iz mojega stana? Zač i opet zač?“

Zdvojno se je hitio na klup uz staru kaljenu peć.

„A Rusi moraju pokazati i neko preštimanje prema načelniku!“, veli Marga, pak sjede uza njega.

„Preštimanje! To si vidila čera preštimanje, kada me je Rus skoro ubio. Velim ti, da će biti zla, ako nigde ne preskrbimo kakovu svinju za nje.“ „Još čer navečer sam bižala po cijelom selu. Bilo je sve zaman, svi muču“, uzdahnula je tužno Marga.

Feliks je bio umoran od dalekoga puta. Malo je na stolu zadržimao. Ali ga je ov razgovor ipak trgnuo iz sna.

„Majka, povite mi, ča imate na srcu! Da li vas nešto trapi . . . ili vam gdo napravlja kakovu teškoću?“

„Teškoć imamo nek dost, sine. Tvomu ocu je žao, ča je načelnik!“

„Govorite jasnije, ne razumim vas još.“

„Čuj, Feliks, dojduću nediju predvečer želju Rusi imati za sebe jednu svinju.“

„Svinju . . . pak to vas trapi?“

„Da . . . Feliks! Ali trapi nas, da u cijelom selu nij ni jedne svinje, nigdor ne kani o svinji ni čuti. Poshranjano ih je dost.“

„Poshranjano . . .?“ , pita začudjeno Feliks.

„Da . . . i mi skrivamo isto odzad u lopi jedno lipo svinjče za tebe. A sada ove neugodnosti“, veli njegova majka i zaplače.

„Znaš, sinko, koliko puti sam bižala najzad u lopu, da skromnom krmom odhranim ovo svinjče.“

Sada se Feliks skoči. Tropio je po stolu, da se je stresla sva soba. „Sad vas razumim. Rusom kanite dati naše svinjče, da otkupite cijelo selo. Zato, ča je otac načelnik . . . i zato, ča je načelnik, moru dojti k njemu danas po jedno, a sutra opet po drugo?“

„Umiri se, sine, umiri se . . . ne poznaš ti nje. Znaj, da je još ovde ruska posada i kotarska komandantura. Slabi smo mi“, zamišao se je u razgovor zamišljeni otac, načelnik.

„Ali, oče, ja vam velim, da Rusi nikada ne hte viditi našega svinjčeta. Ne bojim se ja njih. Pak zač ste načelnik?“

„Načelnik . . .? Da. Čera su mi pokazali, ča je načelnik sela, kad me je jedan udario u prsa, da sam izgubio svist.“

„Ča, još i udario vas je? I nigdor iz sela nij vam priskoćio u pomoć? Nigdor se nij brinuo za načelnika?“

„Ne, Feliks, sve je šutilo.“

„A vi bi se dali za selo ubiti?“

„Ne znam, čemu se protiviti. Protiv njih se ništ ne more poduzeti.“

Feliks nij već ništa rekao. Stisnutimi šakami je ostavio sobu i izašao na dvor.

U Bučovcu je kiritof. Nedilja. Prvi kiritof po boju. Skroman, ali ljudi su srićni, srićni, da je konac boju. More se opet nadati, da će život krenuti prema boljemu. Austrija je nastala nezavisna država, ali razdijeljena na četire posadne zone. Svi su srićni, izvan onih, ki još uvijek čekaju svoje sine i muže.

Krčmar Feri otvorio je danas prvi put svoju krčmu. Naredno zbog ljudi sa strani, ki hte danas poiskati svoje rođjake, poznance i prijatelje, da čuju nešto o svoji ostali u boju ili ropstvu. A kade se u selu navadno sastaje, ako ne u seiskoj krčmi?

Otpodne se je napunila krčma. Još i stari cigan Morci si nij dao zeti da dojde danas sa svojimi guslami k Feriju krčmaru. Bit će opet hrvatskih jačak. Bit će opet nešto pića, nohara ili žganoga. Pravoda, kade zeti u ovu dob nešto drugo? Vreda je Feri krčmar bio u brigi, kade nabaviti piće za ovakovu množinu.

Ej, bilo je danas veselo. Bilo je razgovora nek dost. Nij ni čudo, svaki je u ovi vrime ni imao svakorjačkih doživljajev.

Jože Jandrić je isto došao u krčmu, da onde najde svoje prijatelje, tovaruše. Još se nij dospio smjestiti, kad su nahrupili na njega ljudi svakorjačkimi pitanji:

„Nisi vidio našega Juru ... Jesi li nešto čuo o mojem bratu Šimi ... kako da si ti jur doma?“

Gdo zna, kako dugo bi ga još spitkovali, da nij cigan Morci zagrabio za gusle i zasvirao „Uz potočić sam se šetao ...“

U tom hipcu zapjevala je sva krčma. Zabilo se je na prošlost. Zabilo se je, da postoji još ruska posada. Pak gdo ne bi bio veseo danas na prvi kiritof po boju. Kiritof je zato, da se ljudi bar jednoč u ljetu sastanu u razgovoru, da zajaču i zaplešu.

Jože je bio srićan usred svojih tovarušev. Čutio se je, kot da je na novo rodjen u novom svitu. Isto su čutili i drugi. Srca su se ražarila, kad se je zasvirao čardaš. Odmah je bilo sve na noga. Sada se ni Jože nij mogao suzdržati i zaplesao je s krčmaricom Agneskom. Ona je bila uvijek izvrsna plesačica čardaša. Nijedan nij već čutio prah, ki se je dizao ispod nog kot suri oblak.

Najednoč se čuje izvana uzbunjen glas. Nigdo zakrikne iz sve moći: „Ljudi, prestanite! Strahoća! Kod načelnika Mate su Rusi ... na dvoru je bitka i velika buka ... kanu načelnika otpri-miti ... jedan Rus je naranjen, leži u krvi!“

Mužika i buka u krčmi prestane i krčma se namah isprazni. Sve je hitrilo k načelnikovim. Dvor se je napunio znatizeljimi ljudi. Odzad, pred načelnikovom lopom ležao je Rus s razbitom

glavom. Kapa mu je ležala pred gomilom. Rusi tovaruši savijali su mu ranu na glavi.

„Ča se je dogodilo ...? Gdo ga je udario po glavi ...?“ spitkovali su se međjusobno ljudi.

Nijedan nij znao točno. Neki su sumnjali na načelnika. Ali ne, načelnik Mate je star i premiran za tučnju ... ili, morebit, njegov sin Feliks, ki je došao iz ropstva? ... Ne, on nij mogao biti; njega vas dan nij bilo u selu, a manje u domaćem stanu ... ili neki od susjedov? ... Ali gdo od njih bi se posegurao udariti Rusa po glavi?

Istine nitko nij znao. No svaki je znao, da će tomu siromahu biti zlo, ako ga izvidu.

I Jože je došao pogledati k načelnikovim, kakova je to onde buka. Vidi, kako Rusi pešu načelnika iz stana. Načelnikova žena, teta Marga, sasvim zdvojno plačujući više:

„Ljudi, pomozite mu ... on nij udario Rusa! On je nekriv ... zač mu neće nijedan pomoći?“ Ali ljudi se nisu ni maknuli s mjesta, nego su izdaleka gledali, kako silu načelnika na putna vrata van.

Samo Jože Jandrić se je posegurao. Postavio se je med podboje putnih vrat. Kanio je prepričiti, da istiraju načelnika na ulicu u svoj ruski auto.

„Odmah pustite načelnika!“, zakriknuo je moćnim glasom. „Odmah, ali ...“. Stisnuo je šake: „Kukavice ... načelnik je star človik ... ča vam je on mogao učiniti?“

„Učiniti? Još pitaš, ča nam je mogao učiniti ... u njegovom stanu su nas napali. Jesi možda i ti bio med napadači? ... Još se usudjuješ protiviti? Protiviti, i to nam?“

„Ne znam za vašega tovaruša, ne znam, ča se je dogodilo. Ali poznam načelnika. On neće napraviti ni muhi zla, a manje nekoga udariti.“

Ljudi su vidili, da će biti zla. Počeli su se povlačiti u svoje stane. Rusi su silom kanili proći s načelnikom kroz putna vrata. Jože se još jednoč upre u podboje, razmahne, i u istom hipcu

sruši sve tri Ruse na tla. Ovim je Jože napravio veliku pogrišku. Rus, ki je sidio vani na ulici u koli, zgrabio je svoju automatsku pušku za civ, skočio iz auta i udario svom silom Jožu po glavi. Joži se je zamaglilo pred očima, noge su mu popustile, pa je pao na prašna tla. Po licu mu se je takala krv. Vojaki ga dignu i hitu u svoj auto.

Kad je načelnik vidio, ča se je dogodilo s Jožom, shvatio je odjednom svu nesriću.

„Za volju božju, on je nekriv ... on je jedini, ki mi je kanio pomoći. Ljudi, pomozite nam ... kade ste? Pomozite ...!“

Ali ljudi su jur davno bili skrsli.

Marica se je igrala vani med dicom. Izdaleka je vidila, ča se je godalo s nje tatom. Sva preplašena protekla je domom. Morala je sakupiti sve sile, da joj ne udrivenu noge.

„Mama, ... mama, ... hitro. Tatu su Rusi ...“

Dalje već nij mogla govoriti. Plač joj je zadusio riči. Samo jecajući je mogla još reći:

„Tata, ... siromašni moj tata“, pa je gorko zaplakala.

Uzrujana Tilda u prvom trenutku nij znala, ča će započeti. Hitro odjuri po putni vrati van na ulicu. Ča vani zagleda? ... Preda nju juri ruski otvoreni auto-džip. U njem, o strahoća, usred ruskih vojakov nije muž Jože. Po obrazu mu teče krv. Još je imala toliko snage, da je skočila za auto. Dospila se je uloviti za neki lanac, ne mareć za brzinu kol.

„Jože moj ... pustite ga ... prosim vas!“

Činilo joj se, da će vlašćom moćom zaustaviti auto, no auto je postajao sve brži. Ča je mogla sama? Dospila je samo još doviknuti Joži:

„Evo, Jože, moj rubac, otari si krv!“

To je bilo sve. Tla pod nogami nij već ćutila ... ruka joj je umukla. U jednom zaokretu je auto još većom brzinom pojurio.

„Ne morem se već držati ... Jože moj ... pomozite ... o, Bože ...!“ Moć brzine ju tako silno baci u jarak uz cestu, da

ostane ležati bez svisti. Oblak praha je na hipac zakrio nje tijelo.

Mala Marica je dobížala van na ulicu. Vidila je, kako je auto svom brzinom skrsnuo za okretom. Vidila je svoju mamu, kako je za autom odletila u cesni jarak.

„Moja mama ... dobra mama!“ zavrísnula je sva uzbuñjena i pojurila k njoj. Hitla se uz svoje najmilije na svítu, uz svoju mamu i počela zdvojno plakati.

„Ljudi, pomozite mojoj mami ... prosim vas, pomozite!“

Neki su čuli zdvojni plač male Marice. Došli su van iz svojih stanov i vidili ležati onesvišćenu Tildu. Umivali su ju hladnom vodom, pa je po kratkom času otvorila oči. Bila je slomljena, kao nikada u svom životu. „O Bože, ča se je godalo s manom ...! Siromašni moj Jože! Ne morem vjerovati ... Ča im je učinio? Bože pomozí mi!“ Ponovno je zaplakala, a uza nju je zajecala i mala Marica grleći Tildu:

„Mama, mama ... ti si opet živa. Kade je tata? Zač su ga otrpímili Rusi? Kada će opet dojt?“

U noći istoga dana otrpímili su ruski vojakí načelnika Matu i sina Feliksa na komandanturu. Načelnik je mogao dokazati, da se je zadržavao sa svojom ženom stalno najper u dvoru, pa nij mogao narantit ruskoga vojaka, a ni znati, gdo je odzad u lopi. Nektiv je bio i njegov sin Feliks, jer je tvrdio, da u ono vrime nij bio u domaćem stanu. No krivac se je morao najti ... preostao je još samo Jože Jandrić. A kamo bi se i došlo, da se premeko postupa s ovim stanovništvom. Špot za svakoga vojaka, ki se da na pol ubiti od civilista!

Joži Jandriću zaustala je kod preslušavanja svaka rič u grlu. Sam nij znao, zač nij mogao govoriti. Je li od jada ili od boli, ku mu je zadavala rana na glavi. Pak ča bi i govorio on, ki je nekriv, čija krivica leži u tom, da je kanio pomoći načelniku. Sigurno će načelnik poduzeti sve, da ga opet otpustu. No došlo je sasvim drugačije.

Matu načelnika i njegovoga sina Feliksa su otpustili, a Jožu

da hte zadržati, dokle ne dojde na svitlo pravi krivac. No krivac se nij pojavio za dobe. U selu se je mislilo, da će se Jože po nekolic dani opet vratiti u Bučovac – ali Jože nij i nij došao. Nij se vratio za cio tajedan ... prošio je mīsec dan, a o Joži još uvijek nij ni traga, ni slijeda.

Čekaju ga njegovi domaći, čekaju ga i načelnikovi, no Jože uopće nij već došao. Načelnik je slao molbe, spitkovao na svi moguću mjesti. Ali uvijek, kad bi se vratio, došao bi praznih ruk. Vas trud je bio zaman, jer se je u međjuvrimenu izminila sva kotarska i zemaljska komandantura, nitko već nij znao za Jožu Jandrića, a još manje, kade bi se mogao nalaziti. Za načelnika Matu je situacija bila nepodnošljiva, još nepodnošljivija ali za njegovoga sina Feliksa. Počelo ga je trapati dušno spoznanje: „Bože moj, zač samo nisam povidao istine? Zbog mene trpi siromah Jože. Jože, ki nam je kanio pomoći. Jedini u selu, ki se je usudio braniti moga oca, trpi sada zbog mene i zbog jednoga svinčeta.“

Feliks je ophadjao po domaćem stanu kot lud. Nij si mogao najti pravoga mjesta. Bio je svaki dan slomljeniji, a još teže je podnašao noći. „Poludit ću, ako se Jože navredi ne povratiti!“

„Umiri se, sine, umiri se! Pomolit ćemo se za njega. More biti, da se navredi vrati zdrav u svoj dom“, batrila je Feliksa njegova majka. Feliks diboko uzdahne, objami majku i začne drhtajućim glasom: „Majka, moram vam povidati istinu. Ne morem već podnositi griznje savjesti. Ne morem već gledati ljudem u oči, sasvim sam oslabio na duši. Samo vam ću povidati, majka – ja sam udario Rusa po glavi ...“

Majku je potresio Feliksovo priznanje, s užasom je gledala svojega sina. „Da, majka, zaista sam bio ja, bojao sam se za svinjče u lopi, ko ste tako mučno hranili za me i shranjali. Mislio sam, kako će vam biti teško, ako zamu to malo svinjče. Zato sam si naminio braniti svoje. Joj onomu, ki se usudi zeti, ča je naše. Mislio sam na vas, na vašu muku. Opstrla me je neka sila, bio sam najjednoč kuražiran. Znao sam, da će neki

od ruskih vojakov početi s premetačinom kod nas u stanu. Skrio sam se u lopi i čekao, dokle dojde.

Konačno se pojavi Rus. Svinjče je postajalo nemirno. U nuglu u lopi bio je postavan kravski jaram. Zagrabim iz njega željezni klin, i kad je Rus bio nablizu ... udario sam ga po glavi. Rus je zakriknuo od boli i pao u nesvist. Ja sam utekao po našem vrtu van na polje.“

Feliksovo otkriće bilo je težak udarac za načelnikovu obitelj. Odmah drugi dan u jutro se je Feliks prijavio kod kotarske komandanture. Bilo je jur prekasno. Novi oficiri nisu niti znali za Jandrićevo ime, niti su se mnogo marili za prošli slučaj. Feliks ali nij još popustio. Pokusio je svaku mogućnost. U namjeri, da će ipak kako spasiti Jožu, proputovao je svu rusku zonu Austrije – ali bez uspjeha. Zadnje ufanje mu je bila Madjarska. Ali onde je doznao svu strahoću: Na jednom dotičnom mjestu čuo je o transportnom vlaku, kim se primu teško kaštigani u Sibiriju. Rekli su mu, da su k ovomu transportu odsudjeni ljudi, ki su počinili kakov zločin ili su zastupali mišljenje, ko ne odgvara komunističkom peljačtvu. Ki bi samo pokušao pobignuti, odsudio se je na smrt. Slutio je, da je Jože mogao dospiti u ov vlak. Točno mu ali nijedan nij mogao posvidočiti, jer u Madjarskoj nigde nij bilo zabilježeno ime Jandrića Jože.

Vas slomljen se je vratio najzad u Bučovac. Svakim danom je postajao zamučljiviji, s njim se skoro nij moglo pominati. Izbigavao je svako društvo. Imao je čut, da ga svi mrzu. Nij već mogao podnositi griznje dušnoga spoznanja, kad bi mu došao na pamet Jože.

Jednoga dana oprostiio se je od svojih domaćih i otputovao u Beč. Kod neke firme si je našao djelo. Potle se je vrlo rijetko vraćao u Bučovac.

Med mjestom Bijeli Jar i varošem Novosibirskom sve do Omska u Sibiriji nalazu se logori za teško kaštigane, kaštigane

na doživotno prisilno djelo. Neki su pomilovani i od ove kaštige. Sudbina ulovljenikov logorašev je strahovita. Još strahovitija je sibirski zima, jedva podnošljiva za slabo hranjenoga čovika. U ovi logori valja zakon jačega, i svaki je srićan, kad je preživio opet jedan dan. Smrt susjeda jedva koga potrese, jer svaki smrtni slučaj javu stoper po nekoliko dan, a dotle si logoraši moru diliti hranu pomrloga tovaruša. Dakle ima i smrt svoju korist. Hrana po osobi je skromna: 300 g lečavoga kruha, zelje i ribinja supa je na dnevnom redu. Zbog svakoga maloga prekršaja reducira se jilo na polovinu. Molbe ili pitanja su nepoznata. Zato nima ni smisla, da se čovik negde potuži.

Oko tristo nesrićnjakov predano je sudbini logora broj 700/2. Ima ovde ljudi svakorjačkih rasov i zvanj: Azijatov, Evropejcev, Židovov, duhovnikov i kriminalcev. Stražari su vojaki Cerkezi i Mongoli s uskimi očima. Površina logora je sva popucana od oštre zime, a opkoljena je tri i pol metra visokim plotom od bodljikave žice. Na već mjesti su postavni driveni stražarski turmi, u ki pazi na logor teško naoružana straža. Stražari se ne maru mnogo za ulovljene, jer iz ovih logorov nij još pobignula živa duša. Pak i kamo? Sibirski ledena i močvarna pustina je veća od čitave Evrope. A gdo bi se i dao raskinuti od pregledjenih vukov ili bi podnesao pod vedrim nebom zimu do četrdeset stupnjev?

Med dvimi drivenimi turmi je ulaz-lesa, ka se samo onda otvori, ako se pokaže pasoš, potpisan od samoga priglednika Tatarova. Takova je uredba i propis.

No sam Tatarov se mnogo ne mari za uredbu i propise, a još manje za ove nesrićnjake. Za njega je važno, da ima svoju svakidanju votku, ku cijeli dan pije uz grdne psovke na nekom azijatskom jeziku. Nepodnošljiv postane, kad potroši zadnju votku. Onda nastane pogibelan kot razljućeni lav. Jednoč u tajednu pregledava barake, ke su svaki put u najboljem redu, ako se ne zglveda na nepodnošljivu duhu od gulinja i urina. Vuši i buhe se

ne ubrajaju u nesnagu, nego valjaju kot domaće živine. Ovih je nek dost, iako ih nijedan ne gaji.

Bar jednoč u ljetu mora ali biti glavna inspekcija. Odmah po dugoj sibirskoj zimi, kad su puti slobodni od sniga, dolazi na svoji tatarski konji major Nataško. On je najbolji nekadašnji prijatelj Tatarova. Blii su vas boj nerazdruživi kot brati, dokle nij po generalovoj nepravici Nataško postao majorom, a Tatarov samo priglednikom logora 700/2. No tomu kriva je bila njegova prikoredna žaja za votkom. Ali Nataško se je ipak brinuo za njega, svoga staroga prijatelja. Nij ga zaboravio. Svaki put je dovezao sa sobom u logor teško čekanu votku.

Usred januara je počela vladati grozna sibirski zima. Bura sa Sjevernoga oceana nosila je snig, ki je jur osam dan padao. Snizne mečave zaravnale su sve pute i doline. Po danu se samo kratko razvidni, i čovik ne zna, je li je dan ili noć. Čini se, da je vani zamro svaki život.

Samo barake su ležale kot mrtve pod silnimi smeti i masami sniga. Izgladjeni vuki su stalno pokušavali dojtji u blizinu vlake-noga plota, jer su čutili neku toplinu ... život. Ali u ovu strahovitu dob se nitko nij mario za nje. Prije su htjili striljati u nje stražari, da mrtvi daju žitak živim. Sada ih već nitko ne strilja, jer je straža skrsnula iz turmov. Nima još smisla, paziti na koga. Gdo bi pobignuo van u ov ledeni pakao?

U baraka na slami ležu zamotani u kocanje „pleni“ – zarobljeniki. Ova strahovita zima im je ali donesla jedini počivak. Završeno je vanjsko djelo u šumi, a na rijeki Ob dubenje škulji u led za ribolov. Mnogim, ki ne moru podnositi ove zime, je sigurna smrt. Nitko ne pozna sudbine dojduećega dana. Mnogi sidu s klonutimi glavami; siguran dokaz, da im manjka svaka snaga za daljnji život.

Jedni su si ipak kratili čas napravljenimi kartami, drugi su opet bili zaposleni ubiranjem vuši. Marljiviji su mogli bolje spavati. Ča bi i drugo mogli, to je bila jedina mogućnost, da se odupru svojoj sudbini.

U jednoj baraki ovih logorov leži na drivenom ležaju u slami Jože Jandrič. Optužen i odsudjen bez svakoga suda. Zbog protivljenja vojnoj vlasti, u toku koga je ranjen ruski vojak u Austriji. Budući da mu se krivica nij mogla sasvim sigurno dokazati, nij odsudjen na smrt, nego pomilovan na doživotno robovanje u Sibiriji.

Od glada mu je istrošeno tijelo, u licu su mu se pojavili nabori zdvojnosti. Jedino, ča ga je još spominjalo na dom i domaće, bio je črljeni rubac njegove žene Tilde. Njega je čuvao kot dragi kinč. Nemoguće misli mu stalno bludu po glavi, ne more spavati. Nervozno se hita, jednoč na livu, onda na pravu stran. Ne zna, je li ga boli tijelo od zime ili od tvrde stelje. Samo to čuti, da već ne more dalje... živci su mu rastrzani, sam se čudi, da je izdržao ovako dugo. „Zač? Ča se je Bog pozabio s mene?... Zač se još moram dalje trapiti, zač, kad već nima smisla moj žitak? Samo da je jedan zarobljenik već... ili da sam neka sprav za Sibiriju? Ne, ne kanim već! Da učinim kot moj susjed Nikola? Imao je znamda pravo, kad se je svlikao do gola i u svojoj zdvojnosti protekao van u dvor na najoštriju zimu. Nisu ga već mogli spasiti. Nij već znao, ča djela, zdvojio je. U toku jedne jedine minute se je smrznuo – bio je štaran kot kamen. Da, jedna jedina minuta, i nestalo je človika... ča je ovde človik? Pahuljica sniga. Zač nek nisam i ja rekao komisar, da sam kriv? Sad bih jur zdavno ležao pod zemljom. Da, lako je trpiti onim, ki su krivi. Bože, zaista nima već smisla, da živim... ne, ne... ne morem već dalje. Zamirio mi se je žitak do dna duše!“

Gdo zna, kako dugo bi Jože još tako razmišljao i se mučio, da ga ne prekine njegov susjed i tovaruš Werner Vili. Vili je doživio sličnu sudbinu kot Jože. I njega su odsudili na smrt, pa onda pomilovali na doživotno robovanje u Sibiriji. I to zbog znaka SS pod rukom. A med SS-ovce su ga primili nasilno, samo zbog visokoga rasta. Imao je još sriču, da je dospio odstraniti tetoviranje.

Da nij bilo Vilija, bi Jože jur zdavno zdvojio. Vili je vidio, da se Jože opet trapi. Počeo ga je batriti:

„Čuj, Jože, opet se stalno umješčaš. Čutim, da si nemiran. Trsi se malo i upameti se! Bog će nam pomoći, ufaj se u njega. Ne daj se stalno skušavati, ča nimaš mrvičicu snage za daljnji život?“

„Kako moreš imati volje da živš...? Pomisli, ča je ovde človik! Manje od blaga smo. A kade nam je sloboda? Nij je već. Ne, ne morem vjerovati dalje, da ćemo koč doživiti slobodu. Kad pomislim na naša izgubljena ljeta...“

Vili se bliže nagne k Joži i ga pogleda ozbiljno.

„Sada je dost zdvajanja... jur deset ljet čekamo u nadi na pomilovanje. Moraš priznati, da je sve zaman. Sada ide za život ili smrt! Triba nam samo odluka i kurža. Velim ti iskreno, ja u Sibiriji poginuti ne ču. Odlučio sam se na nešto izvanredno, čudit ćeš se.“

„Znam jur... ti misliš na big?“

„Da... pogodio si. Pobignut ćemo skupa, i to odmah kad mine zima.“

Jože okrene glavu na stran, da ne bi čuo, ča mu se čini nemogućim.

„Ali Vili, to su sanje! Kaniš van u ovu neizmjernu daljinu, pustinu? To znaš, da nam je to sigurna smrt!“

„Smrt nam je sigurna, i ako ostanemo ovde. Znaj, prez prave volje ne dostigne se zaista ništ.“

Vili začne još tiše šaptati Joži u uho:

„Budi iskren, Jože, da imaš isto tako goruču želju za slobodom kot i ja. Zato te prosim, da se i ti odlučiš. Dva su jači neg jedan. Vidio sam jur na stotine mojih tovarušev, kako su kapali od glada i zime, i ke je Sibirija požrknula za uvijek...“

„Prosim te, Vili, prosim te, prestani s tvojom povidajkom...“, prekine ga Jože, „izbaviti se ovoga pakla je zaista nemoguće, bez svega, bez hrane, oprave i bez oružja...“

„Ča veliš bez oružja?... Ča ti nij dost veliko oružje ruska

rič. Govoriš perfektno ruski jezik, ne pozna ti nitko, kad govoriš, da nisi Rus.“

„Ča bi pak započeo svojim znanjem ruskoga jezika?“

„Čuj, Jože, napravio sam plan za big.“

Jože pogleda s nerazumivanjem Vilija, čini mu se, da se šali. Ali Viliju se nikada ništa ne čini nemogućim.

„No, htio bih znati, ča sve mudruješ u planu“, nasmijao se je Jože.

„Sigurno ti je poznato, da po svakoj zimi dojde major Nataško na inspekciju u naš logor.“

„Da, to znam točno . . . ti misliš, da će nas odmah otpustiti, zato ča sam ja Jože, a ti Vili.“

„Ne . . . ali njega doveze kočijaš Luka, i to na dobri kozački konji.“

„Ah, sada znam“, veli šaljivo Jože, „ti hoćeš od njega kupiti konje, pak u Moskvu na razglede?“

„Sigurno ne na razglede. Ali jedina mogućnost za prevaru. Mogućnost s konji pobignuti u slobodu.“

„Mislim, da ti je poznato, da se još nikomu nij ugodalo pobignuti. Znamda iz logora u neizmjernu daljinu . . . Sibirija je veća nego čitava Evropa. U toj daljini ćemo se izgubiti!“

„Ča se toga tiče, nimam straha, nego povi, je li znaš upravljati s konji?“

„Još i predobro. Pak ja sam seljak iz Gradišćai!“

„Hvala Bogu!“ zdahnuo je Vili i otišao u svoj ležaj na spavanje. Jože mu je dospio zabrudnati:

„Pak pazi, da ti vuši ne požeru do jutra tvoj plan, jer nećeš dobiti za njega zlate medalje. – Laku noć!“

Vili je zadovoljan otišao, bio je veseo, da je našao u Joži ostatak humora.

Položaj u Bučovcu se je u zadnje vrime dosta preminio. Selski život postajao je sve bolji. Djelački zasluzak je bio još dosta slab, iako se je u Beču jur mnogo bolje zasluzavalo.

Tetac Mate nij već bio načelnik. Zaminio ga je mladji. Svoje malo gospodarstvo nij dalje obdjelivao. Za njega i ženu nij imalo smisla, da se muču bez pomoći sina Feliksa. A ta se je smjestio u Beču. Njegova veza s domaćim selom postajala je sve slabija, jedva da je koč toč pohodio svoje roditelje.

Kod Jandrićevih je početkom vladala tuga za Jožom. Žalovalo se je i za ocem Tomom, ki je svakim danom sve jače ginuo i venuo, dokle nij od tuge preminuo.

Tilda i kćerčica Marica isplakale su si skoro oči. Ostale su u svojoj žalosti same, u ufanju da će se Jože ipak vratiti. No o Joži se ništa nij znalo i čulo. Medjunarodni črljeni križ davao je samo negativne informacije: u Sibiriji, kade bi se po njihovom mišljenju mogao nahadjeti Jandrić Josef, pogine od velike zime mnogo zarobljenikov. To znači, da se u toku od nekoliko ljet mora računati s gubitkom većine zarobljenikov. Točan identitet pomrlih i izgubljenih do sih dob nij još moguć, jer su visti iz Sovjetskoga Saveza rijetke i nepouzidane.

Ova vist je u Tildi ugasila skoro svaku nadu, da će ikada viditi života svojega muža. No človik se mora snajti u životu, ne glede na svu žalost i sve nezgode sudbine.

Tilda je bila prisijena, da obdjeluje gospodarstvo sama, barem tako dugo, dokle ne odraste Marica. Drugo joj nij ni preostajalo. Briga i navliaka sprohadjale su ju na svakom koraku mračnoga života.

No po svakom nevrimenu pokaže se i divno sunce. Sunce novoga života i tračak nove čežnje.

Da nij bilo dobroga susjeda Marka, ne bi Tilda mogla dalje. On je bio jedini, ki ju je milovao. Nij mogao gledati, kako sama riva kola po blatnom dvoru, kako se Tilda i Marica muču skladanjem krme i drugim, za žene preteškim poslom. Osobito joj je pomagao pri djelu, kod koga su potrebni dvimi.

Susjed Marko bio je zreo junak. Svoja mlada ljeta probavio je i on u boju. Njegov otac poginuo je još u prvom boju, zato je bio prisiljen, da od rane mladosti obdjeljiva sam sa svojom betežnom majkom polje. Najti ženu nij bilo lako, ka divojka će poiti za seljaka?

Uprav pred žetvom mu je umrla majka, pa je ostao sam. Ča započeti u najveće seljačko djelo... bez žnjačice...? No dobre misli dođu obično same. „Prosit ću susjedu Tildu, da mi bude žnjačica. Nimam druge mogućnosti.“

Ove žetve imao je ada Marko susjedu Tildu za žnjačicu. Tilda mu je odnimala, i Marki je bilo, kot da slijedi andjeo za njegovimi petami. Zato je ljetošnja žetva bila pravo veselje. Igrajuć su poželi Markovo i Tildino polje. Zato je po sebi razumljivo i njihovo prijateljstvo postajalo sve bliže. A sve bolje se je privikavala k susjedu i školarica Marica. Nij ni čudo, jer su prve čerišnje, prve jagode i najbolje sadje pripadali njoj. Domaću zadaću si nij već mogla predstaviti bez susjeda Marka.

Od sada je išlo djelo kod Jandrićevih kot po žnori. Na svi dvi strani su se gospodarstva razvijala izvrsno. Vožnja na dvi konji bila je divota, kad je Marko jednoga dana napregao svoga konja uz Jandrićevoga. Selski ljudi su nek pucali od znatiželje. Osobitu aktivnost razvijala je teta Marga, poprična susjeda Jandrićevih. Kad bi čula otvarati njihovu lesu, tako se je paščila, da ne zamudi ni najmanje malenkosti prizora. Jožu Jandrića je još jedva gdo spominjao, svi su se se zanimali za posidnju novinu.

Po selu su jur govorili, da će Marko napraviti iz dvih stani najljepši seljački stan cijeloga Bučovca, kad se oženi Tildom. Bila je samo jedna zapreka, da još nisu bili skupa. Službeno se nij potvrdilo, da je Jože mrtav.

Premda se je činilo, da ova grozna zima nima kraja, pokazalo se je na nebu ipak opet sunce. Znak, da još živi priroda, da

postoji dan. U zarobljeniki zbudila se je slaba nada za još ki dan života. Prik zime je u logori poumiralo mnogo zarobljenih. Nemilosrdna sudbina jednih donesla je malo olakšanje onim, ki su preživili, jer je ostalo za nje već hrane.

Straža je opet zauzela svoja mjesta. Dokaz, da se je svakidani život počeo normalizirati. Samo Tatarov je nastavio sa svojim psovanjem. No ne zato, jer je bio pijan, nego zbog pomanjkanja votke.

Svi zarobljeniki su bili zaposleni čišćenjem i razmitanjem putov i prolazov. Djelo se je moralo dogotoviti najvećom brzinom, jer je Tatarov jur jako teško čekao majora. Stalno je brojio ure do Nataškinoga prilaska u logor.

„Skoro tri dane zakašnjenja zbog vražje zime, to znači ostati dalje bez votke... sto vrazov neka pobere ovu sibirsku uredbu! Gdo drugi bi ovo izdržao...? Pašćite se malo, vi lijeni medvidi, zakurit ću vam pod nogami. Cijelu zimu ste ležali kot stare babe, sad djelajte! Joj vašoj dušii!“, grmio je za hrpti zarobljenikov.

Jože i Vili bili su isto zaposleni razmitanjem putev. No uza to su si postavili veliku zadaću: izviditi točnije svu okolicu.

U logoru su jur davno poznavali svakidanju navadu, no ove dane se je dogodilo nešto osobitoga. Odmah kad su bili ceste i puti slobodni od sniga, stigla je u logor pošta. Zarobljeniki dostali su prve novine, a neki i pisma. Došlo je svakorjačkih novin iz Evrope, med njimi i austrijske „Österreichische Zeitung“. Veselje je bilo veliko, neki su mislili, da se je dogodilo čudo. Austrijanci nisu vjerovali svojim očima, kad su čitali, da će se potpisati 15. maja ovoga ljeta Državni ugovor. Velesile ostaviti hte još ovoga ljeta Austriju.

Austrija će biti slobodna! Jože bi najvolio zapjevati od veselja. Prvi put u ovi deseti ljeti vidio je Vili Jožu Jandrića veseloga.

„Vili, dobio sam novu volju za slobodom!“

„Polag naše odsude moremo mi zabiti slobodu!“

„Ne... ali ja sam se odlučio. Pozdravijam tvoj plan. Dosad

držao sam sve nemogućim, ali sada me goni neka sila, da nešto poduzmemo, nešto velikoga! Drugačije smo izgubljeni.“

„Hvala Bogu, da si se opametio . . .“

„Pripravan sam s tobom poduzeti sve. Čutim neku tajnu silu u sebi. Ti si mi dao toliko moći, da nisam ovdje sasvim propao. Zaista ne morem dočekati dana naše slobode!“

„Budi strpljen, Jože, dosada nam je pomoglo ufanje. Znaj, da ni ja ne bih već dugo izdržao ovdje, ali u tebi sam vidio zaista dobro srce. Kad sam tebe batrio, batrio sam i sebe.“

„Ne morem već čekati duglje. Vidim, da je sloboda najveće bogatstvo. Najvolio bih jur danas, da je major Nataško ovdje.“

Želja se je ispunila. Drugi dan se je zaista dovezao major. Kad ni danas ne bi stignuo, sigurno bi Tatarov polamao sve pohištvo svoje barake. Jur od ranoga jutra je ophadjao po logoru kot da je poludio. Svaki se je bojao doći u njegovu blizinu. Ritao i hitao je sve, ča mu je dospilo pod ruke. Vikao je kot zmahnut lav. Nij se ga već moglo podnositi.

No odjednom je zašutio, kot da je onimio. Ča se je dogodio? . . . Svi su presenečeno gledali. Ovakovoga Tatarova jur dugo nisu doživili. Na obrazu pojavio mu se je neki čarobni smišak. Smišak zadovoljstva. Njegovo lice postajalo je sve vedrije. Tatarov je dobro raspoložen! Počeo se je i tiho smijati. Kot da je iz drugoga svita. Pomoćni vojnici su mislili, da ga je opsjeo zali duh. No uzrok njegovoga veselja bio je drugi. Izgleda, da je čutio približavanje Nataškovih kol i dugočekane votke.

To je bila srića.

Srića i za stražara Gusakova. Da nij mogao navredi javiti dolazak kol, sigurno bi ga Tatarov bacio iz drivenoga turma. No odlanulo je svim. Gusakov je bio osobito srićan, ne samo, da je ostao na životu, nego i da će dobiti dvije flaše votke kot premiju.

Veselje je zavladao u cijelom logoru, kad se je otvorila velika ulazna lesa. Začarano su svi gledali koliju majora Nataške. Kočijaš Luka je gizdavo držao za vojke kao da vozi samoga

ruskoga cara. On je bio srićan, da ima čast biti kočijaš ove najljepše kolije u okolici.

Tatarov nij se ni ogledao na konje. Njega je već zanimalo, ča je odzad u koli. U svojem uzbuđenju pozabio je pozdraviti svoga pretpostavnoga majora. Ali Nataško ga je jur duga ljeta poznao. I on je bio dobro raspoložen. Bio je veseo, da se je opet sastao sa svojim starijima tovarušem, vragolinom Tatarovim . . . Pomislio je, kako će najbolje iskoristiti ov za njega slobodni čas. Jedini čas, kad se more pravo po volji raspoložiti, razgovoriti i popiti ku čašicu votke. A sve to u društvu svojih tovarušev Tatarova i Luke. Kod njega u službi je bio zabranjen svaki alkohol. No ovdje je uživao veću čast i preštimanje nego general u Kazanu. Zato se je ovdje čutio slobodnim. A gdo bi se i brinuo, ča se za vrati goda, kad je i tako sve u redu.

Glavna skrb mu je bila, da se čim prije izbavi te dosadne inspekcije. Jur si je najper ribao ruke, kad je pomislio na danušu noćicu. Grohotno se je nasmijao, kad je vidio Tatarova u koli, ki je jur po drugi put brojio u slami dobro zapravne boce s votkom.

„Točno četrdeset flašov votke! Ov put dvostruko“, zakriknuo je Tatarov, da ga je bilo čuti do pol Sibirije. Sada je stoper objamio majora.

„Zdravo tovaruše . . . zdrav bio! Da sam sada na mjestu druga Staljina, znaš ča bih stvorio?“

„Ne znam, govori!“ znatiželjno pita major.

„Dao bih ti podignuti na glavnom trgu u Novom Sibirsku spomenik. U svakoj ruci bi imao flašu s votkom.“

„Ej, onda ćemo morati tako dugo čekati, dok bude curila rijeka Ob s votkom“, nasmijao se je major.

Danas o inspekciji nij bilo ni spominjka. Ne zato, ča je bio major Nataško umoran od putovanja. Ne, nego se je jur ispraznila peta boca votke. U varaki Tatarova bilo je strašno. Luka nij dospivao natakati čaše. Njihov govor nij već bio sličan

povidanju, nego velikoj larmi. Duha votke širila se je po svojoj baraki, kao da se je rashitila tvornica žganoga. Zbog premdanja, ki je ustrijio već Germanov u boju, bilo bi došlo i do tučnje, da ih Luka nij pokušio razlučiti u zadnjem hipcu. Ali i njemu je manjkala potrebna moć. Konačno su svi tri zajedno pali pod veliki stol usred barake. Noge im već nisu bile u stanju, da se opet poberu. Tijelo bez nog nij htilo. Ali pomogao im je dibok san. U kratkom času zaspali su, kao da je udrila meda nje smrtna kuga.

Mnogo bolje nij išlo ni vojakom stražarom. Oni su isto na neki način došli do vodke. Na neki mjesti čulo se je pjevanje, znak, da u logoru vlada svetak narodnog pića. Nij bilo osobito teško dojeti do votke, kad je u blizini. A kradnja je u svakom logoru bila u modi i zakorenjena. Čim se je oštrije postupalo, tim jače se je kralo.

Zaman su zarobljeniki čekali cijeli dan na inspekciju. Čekali su do kasne noći. No, ča bi ovo moglo značiti? Da li je ovo nova taktika. Konačno se je pročulo, da danas neće već biti inspekcije, jer druga majora Nataška boli zub.

Usred ove noći se je u logoru dogodilo nešto izvanrednoga. Misec rasvjećevao je okolicu, kao da je bijeli dan. Stražari na dotični mjesti su spavali kot panji. Naredno od dobre votke. Samo dva Mongoli su imali službu u maloj kućici na glavnom izlazu logora. Zaspalo su zivali u praznu bocu, ku im je darovao Gusakov, da ga zastupaju kod noćne službe.

Za Jožu i Vilija je nastupila odlučujuća ura. Još jednim zadnjim pogledom oprostili su se od svojih spavajućih tovarušev. Kako je u planu bilo predviđeno, ostavili su svoju baraku, kao da bi išli na latrinu. No cij im je bio Tatarova baraka. Vani je vladala tišina, kao da su svi stražari pomrli. Samo iz daljine čulo se je neobično hrkanje Tatarova, Nataška i Luke. Možda se zato nijedan nij usudio dojeti u blizinu načelnikove barake.

To je bez dvojbe bio najzgodniji čas. Jože i Vili su bili sasvim mirni, sami su se čudili, kako je to moguće.

Odmah za barakom Tatarova bili su u niskoj štali smješteni konji. Jože je bez svake teškoće napregao konje pod kola, dočim je Vili dospio u otvorenu predsobu barake. Kroz ključenk u se je mogao osvidočiti, da Tatarov i njegovi gosti spavaju kot ubiti. Njihove uniforme visile su pokraj vrat u predstobi. Nij postojala nikakova pogibel, da bi se mogli probuditi; i bolje tako, jer bi se drugačije morala upotrijebiti metoda drvene narkoze.

Stalo se je, kako je u Vilijevom vražjem planu bilo predviđeno. Vili si je oblikao majorovu jupu, dekoriranu mnogobrojnim medajlami, obuo čizme i nasadio visoku krznenu kapu. Medjutim su konji bili vani jur napreženi.

Sada se je preoblikao Jože. On je zgrabio jupu, kapu i čizme kočijaša Luke. Prvi dio plana je ada bio izvršen. Izvana su još suvajkom zatvorili vrata barake.

Vili se skočio na kola, a Jože je pognao bičem konje u smiru logorskoga izlaza. Nitko ne bi ni u snu slutio, da to nij majorova kočija. U žepu majorove jupe je Vili našao njegov službeni revolver. Da bi slučajno neki od straže došao na nezgodnu misao, bio bi potriiban.

No zaman su se bojali.

Stražari Mongoli su čvrsto spavali na malom stoliću u stražarskoj kućici pokraj izlaza. To je bila srića. Jože je trikrat morao udariti bičem po stolu, dokle su zaspani Mongoli dignuli glave. Sigurno je i nje votka zaljuljala u sladak san.

„Vi zaspani medvidi! Lenjaki... ležite kao mrtve ribe. Zvucite se! Major Je vani!“ zalarmao je Jože i zamahnuo bičem. Stražari se trgnu. Još sasvim presni od dibokoga sna nisu ni pogledali kočijašu u lice. Jedan je počeo jecati:

„Jo, oprosti nam... oprosti... neka vikati, umiri se... ča mora svaki čuti, da smo spavali? Šuti!“

„Ča, šuti? Znate li, ča vas čeka, ako major sazna za ovu neuredbu?“

Jože je vidio, da ih more omotati oko maloga prsta. Pristupi im čisto blizu i pošuška im tiho u uho:

„Čujte, lenjaki jedni! Zaštitit ću. Vani pred izlazom čeka major Nataško, kani se odvesti u varoši!“

„Ča, major Nataško? ... u ovu dob? Ča se je s njim dogodio? Još nij bilo inspekcije ...“, zivali su u nerazumivanju otvorenimi usti kroz mali obločić u koliju vani. Zagledali su majora s omotom prik obraza.

„Ne pitajte mnogo! Ča nimate očiju? Ne vidite, kako siročak zdvajja od muke? U noći počeo ga je boliti podočni zub. Jedva podnaša muku. Čim brže želji u varoš k zubaru.“

„Vražji zub! Volio bih se tri puta oženiti, nego jednoč k zubaru!“ Pritom mu se zihnulo, da mu je bilo viditi ča u želudac.

Stražar je posegao za kijuče, obrnuvši se k svojemu tovarušu:

„Čingiz, udari mu pečat za izlaz! Ja idem otvoriti lesu.“

Pečat je za svaki izlaz potriban, zbog uredbe.

Ovo nij bilo u planu. Jože je počeo premitati žepe u jupi. Kade u ovom trenutku najti kakov papir, pasoš? „Ako ništ ne najdem, upotribit ću debeli kraj biča. Udarit ću svakomu Mongolu takov pečat na glavu, kakovoga još nisu doživili ...“. Ali glej sríce! Konačno je našao nešto u žepu. Nekakov papir. „Je li, znamda, zaista pasoš za izlaz?“

Još ga nij dospio točno pogledati, kad mu ga je stražar trgnuo iz ruke: „Davaj, davaj ... horošo!“ Udario mu je pečat za izlaz i vratio pasoš govoreći:

„Do svidanja, tovariši! ... Do svidanja!“ rivajući ga pri tom na vrata van, kade su jur nervozno štraptali dobri tatarski konji. Sada je Jože vidio, na kakov pasoš je udario stražar Čingiz pečat. To je bio račun za četrdeset bocov votke Narodnoga magazina u Novom Sibirsku.

„Oh, Bože, kako si dobro uredio, da ne znaju svi na ovom svitu čitati, jer je sigurno i ovo mnogo komu od koristiti!“

Od koristi je mnogo komu i prikoredno pilo drugih!

Ulogu kočijaša je Jože izvršio izvršno. Vili se je još zagrozio

rukom i mahnuo, da se stražar popašči kod otvaranja lese. Kot da već ne more podnošiti muke od podočnoga zuba.

Lesa logora 700/2 se je otvorila. Kočijaš Jože hito se je na kola. Udario je bičem po konjski hrpti. Konji su povukli, kot da su novorodjeni. Brzo su se priviknuli novomu gospodaru. Zarobljenikom se je široko otvorio put u slobodu.

Put nove snage za novi život ... put pustolovine, a more biti i razočaranja?

Sunce je jur sjajno provirivalo kroz oblok Tatarove barake.

Luka se je prvi trgnuo iz sna. Palo mu je na pamet, da nij još nakrmio konje. Brzo se skoči, da ide u predsobu. Ali glej razočaranja: U predsobi vlada strahovita neuredba. Je li ovo java ili san? „Skrsnula mi je jupa ... oj, je li ovo zaista moguće? Ne ... No poglej, nij niti majorove jupe, čizam, a niti kape! Oh, sto nesrići!“ ... namjesto uniformov leži na podu pohitana zarobljenička pratež.

Luka si je još jednoč uribao oči, nadajući se, da mu se sve samo sanja. Jer se more dogoditi, da večkrat pamet človika duglje spava nego človik sam.

Ali bila je istina!

Jedinomu Tatarovu je poslužila sríca. Nij si dospio svič jupe i čizam, nego je zaspao u opravi. Samo kapa mu je ležala pokraj stola.

„Kade more biti naša pratež? Možda je vani pred barakom?“

Luka kani brzo van. Ali ča je ovo? Vrata su zatvorena izvana.

„Ki idiot je izvana zasunuo vrata? Znamda neki od stražarov?“ Zaman je bilo svako upiranje u mučenje. Vrata se nisu dala otvoriti. Počeo je udarati nogom, da bi ga čuli izvana, ali bez uspieha. Čuli su ga ali major Nataško i Tatatov. Zbog velike buke probudili su se iz teškoga sna. Zaprepašeni su zivali jedan u drugoga, kad im je Luka povidao, da su izvana zatvoreni i da su bez jupov i čizam.

Kot razdraženi lavi ruli su kroz mali obločić, da bi ih čula patrola i oslobodila.

No vas jad je bio zaman. Nijedan ih nije čuo. Pak da bi ih i čuo, svaki bi mislio, da opet svečuju dalje dan votke. Samo Mongolom stražarom, ki su bili noćas na straži, nije bilo jasno, da bi Tatarov mogao sam tako glasno galamiti, jer je majora odvezao Luka u varoš... No čuju se i Lukini i Nataškini glasi... kako je to moguće? Je li ovde sam vrag u igri...?

U tom hipcu ugodalo se je Tatarovu, majoru i Luki razbiti vrata barake. Gdo se pokaže na vratu?

Priglednik Tatarov, za njim drug major i kočijaš Luka. Srića, da su imali još drvene opanke i Vijijevu i Jožinu opravu, drugačije bi ostali goli i bosii.

Sad je i Mongolom bilo sve jasno. Shvatili su, kakovu galibu su napravili danas u zori. Strah im je udrio u noge. Udrio je meda nje i zdvojan krik kočijaša Luke.

„Ljudi, strahoća...! Sto vragov i sve vipre... neka dojdju simo! Falu konji i kola... njih ih viditi u blizini!“

Srića, da je Nataškin službeni revolver ostao u jupi kod novoga posjednika Vijija. Drugačije bi postriljao sve bez pomilovanja. Tako su stražare samo naplatili obiljnom porcijom ognjene plaće na on dio tijela, na kom se obično sidi.

U jednoj manjoj sobici je stao aparat za funkanje. Tatarov je bubao po aparatu kot zmahnut, da javi centrali ov nesvakidanjii slučaj. Mora se preiskati sva okolica. Naredno nije dobio odmah vezu, jer je strašno psovao, malo da nije razbio vas aparat.

„Ovo je uredba... vražji aparat... bacit ću granatu u njega!“

U tom trehniku se pojavio major Nataško. Pogladi Tatarova po ramenu: „Umiri se... družee! Šuti, nima smisla da se ljutiš. Čemu ovo sve?“

„... Ako ne najdemo bigunce, odsudjeni smo na smrti!“

„Ali družee Tatarov, neka biti smišan! Jasno je, da bigunci nete dospiti daleko živi. Pogubit hte se u neizmjerneoj daljini. Iskanje nima smisla. Smrt im je sigurna!“

Konačno mu Nataško zame slušalicu iz ruke. Tatarov ga je

gledao bez svakoga razumivanja. „Morao bi zapovidati akciju lekiranja, a sada me prekida... ča samo kani?“

Major si zapali papirusu i sasvim mirno nastavi:

„Ravno sada mi je došla zgodna misao! Čuj me!“

No Tatarov ga je samo začudjeno gledao. Ipak ga je zanimalo, ča čemu major predložiti.

„Poslušaj me dobro! Je li ti je jasno, da nas ovde nigdo ne more točno imati pod kontrolom?“

„Da, sigurno!...“

„Onda budi pametan i reci, da ćeš se odazvati mojoj mudrosti.“

„Hoću sve, kako ti dolučiš!“

„Dobro, dobro... da ne budemo imali sa strani komisarijata nikakovih teškoć, zaštitit ćemo Jandrića i Wernera!“

„Zaštititi, ali kako?“ začudio se je Tatarov, „to je nemoguće.“

„Sasvim lako, jednostavno; zapisat ćemo ih med pomrle!“

Tatarov još uvijek nije razumio Nataškina plana.

„Danas imamo glavnu inspekciju. Nima bolje mogućnosti! Gdo zna točno, da li su med pomrlimi dva već ili manje? Mislim, da je to nam i drugim svejedno.“

„Da, zapravo bi ovo bilo najbolje rješenje. Nima nikakove dvojbe!“ složio se je sa svojim prepostavnim Tatarov. Nekako mu je odlanulo.

„No vidiš, dragi družee. Još jednoč te pitam, gdo more točno pregledati naš izvještaj?“

„Nigdo na svitu!“

„Tako i je, zapravo nigdor; kako mi zabilježimo, tako ostaje. To je naš posao!“ Nataško se dobro raspoložen popade za glavu, kao da se nije dogodilo ništa većega.

„No sada reci nešto o mojoj prefriganoj mudrosti, Tatarov!“

„Ti si izvanredan človik, dohitljiv i lukav kot lisica. Ne bih bio mislio, da se u tvojoj glavi more roditi tako zgodna misao.“

„Šuti i budi oprezan... neka biti preglasan!“ reče Nataško zadovoljno i nastavi:

„Ili kaniš, da obisimo ovo na veliki zvon? Misliš, da si željim, da nas budu pejlali po sibirskoj daljini kot dva glupe medvide? Ne, dragi moj, ja ne!“ „Niti ja ne!“ javi se sasvim preporodjen Tatarov.

Tako se je i godalo

Jandrić Jožef i Werner Vili zabilježeni su bili med pomrlimi. Zabilježili su im se i betegi, od kih su preminuli. Ov izvještaj o pomrli poslao se je u varoš Novo Sibirsk na logorski ured, kade je službeno potvrđen. Popis mrtvih predao se je centrali u Omsk, ka ga je poslala Medjunarodnomu črijenomu križu u Vitebsk. Odanle je došao poštom ča do Genfa.

Protuliće 1955.

Razdragano od prvih toplih trakov smijuckalo se selo Bučovac veselo mladomu protuličnomu suncu. Veselo i zato, jer se je ovog protulića očekivalo nešto izvanrednoga u Austriji: potpisanje Državnoga ugovora.

Tada će zavladatai prava sloboda. Jur je sada bio viduč napredak na svi polji. Najbolji dokaz je bio, da su seljaki jur počeli kupovati moderne seljačke stroje i traktore, čiji tuk se je čuo na sve već laptov. Razvijao se je i vanjski oblik Bučovca.

Glavna ulica bila je jur pokrिता novim asfaltom, nisu se već dizali prašni oblaki, kada bi se vozio po njoj auto. Stari stanići su izgibali iz selskoga lica. Vidilo se je još samo malo stanićev, pobijelih bijelim japnom, s malimi putnimi vrati i ubogom lesom.

Stari Jandrićev stan je isto izginuo iz lica sela. Na njegovom mjestu dizao se je moderni, s četirimi obloki i pokritom pod krovom lesom. Zlatožuta fasada bliskala se je divno u protuličnom suncu.

U dvoru svojega novoga stana uređivala je Tilda Jandrićeva zemlju za sijanje trave. Za ta posao je današnji dan kao stvoren. Milina je djelati u rahloj protuličnoj zemlji.

Pozabljeno je najveće djelo oko gradnje novoga stana. „Ne bih podnosila skrbi ovoga velikoga djela, da nij bilo uza me Marke“,

pomisliła je Tilda. „Bio mi je pravi pomoćnik. On je nosio brigu za mene. Tako mi je dobar, tako nježan... Zač?“

Oh, Bože, ča ću...? Dobro znam, da me ljubi. Drugačije si ne morem sve ovo objasniti... bez njega zaista ne bih mogla dalje. Ča ću... ako me prosi, da mu budem žena? Žena...? Ne... ne, ne morem. Ili ipak...?

Zač ja ne bih imala prava na muža? Na muža, ki me ljubi, kod koga imam zaviće. Gdo mi je dosada pomagao u stiski, ako ne Marko? Zač bih do smrti ostala sama? Komu za ljubav čekati još deset ljet, dokle budem stara žena? Sada zapravo nisam ništa... Čekatću do potpisanja Državnoga ugovora. Onda hte se vratiti posljednji bojni zarobljeniki i civilisti.

Ali ča ću, ako on još živi...? Pak se povrati?... Hoću li ga još ljubiti? Ili on mene...? Po deseti ljeti?

Teško mi je, kad pomislim, ča će onda Marko, ki me čeka. Aidovao je svoja mlada ljeta za mene. Milo mi ga je... zač je nek sudbina ovako kruta? Znamda mi je sudjeno, da budem Markova. Ne morem dočekati hipca, da mu velim: tvoja sam...!

Otvoru se putna vrata. Pismo noša Pave je donesao upisano pismo. Tilda je još tako zadibijena u svoje misli, da nij ni uptila, da su joj pale željezne grablje iz ruke. Strašan nemir joj je prošao po čitavom tijelu. Tildi je drhtala ruka, kad se je potpisala.

„Je li znamda pismo od Jože?“ sine joj u glavu.

No na omoću bila je natiskana adresa Austrijskoga črijenoga križa.

„Ča bi ovi mogli pisati? Nisu me još zaboravili?“

Zame pismo i ide u sobu, da u miru pročita.

„Službena izjava!

Kako nam službeno javlja Medjunarodni črijeni križ, umro je Vaš muž Jandrić Josef, rođj. 19. 3. 1919. u logoru br. 700/2 pokraj varoša Novo Sibirsk u SSSR.

Pokopan je na logorskom groblju koncem marca ovoga ljeta. U ime I. R. K. naše iskreno sužalovanje.“

Još istoga dana pred večer stigli su Jože i Vili u veliku

brezovu šumu. Nijedan od njih nij znao, kako je velika i da li postoji mogućnost, da dođu dalje.

Svaka šuma ali ima i svoju dobru stran. U njoj je život, shranjišće i utočišće. Jur mnogi su preživili u šuma čitavi svoj život. Šuma izbriše sve slijede, i slijede bigunca. Kad človik izajde iz nje, okripljen je novom snagom. No zato zadaje strašne teškoće kod putovanja. Na lipom, suhom putu je divota putovati, ali čim bi sunce oteplilo zemlju, prouzrokovao je svaki korak človiku pravu muku. Utaljena zemlja onemogućivala je stalno vožnju. No uz sve teškoće bili su i sigurni, da im nitko ne more slijediti. Bilo to na konji ili autu.

Na jednoj praznini dibiye u šumi zaustavio je Jože koliju. Potnim konjem je jur bio potreban odmor. Pak se mora i pripravititi za prenoćevanje pod vedrim nebom. Prva noć u slobodi!

Suhom travom su napunili kola i tako napravili ležaj za spavanje. Zbog vukov je svaku uru jedan držao stražu, dok je drugi spavao. Pak i oštre uši i nos kozačkih konji uznanili bi svako približavanje neprošenoga gosta.

Ovako bi se išlo prema želji, da nij bilo još jedne velike teškoće. A to je gospodar človika – glad. Imali su samo pol hilba suhoga kruha, ki se je nalazio u koli. To je bilo sve. Za dva čvrste muže je to samo droptinka. Za konje se je nešto lakše našlo malo krme. Priroda se je jur probudjala, niknuo je novi život, a na stabalju su klicali prvi pupki i rasla mlada kora. Ali i to je dost slabo za blago, ako mora cijeli dan vući teška kola.

Prva noć je prošla u najvećem miru.

Putovanje se je nastavilo drugi dan rano jutro. Kao je prošao drugi dan, prošao je i treći i četvrti. Nij se ništ izvanrednoga godalo, samo da je uzmanjkala hrana. Glad je postajao nepodnošljiv, a putovanje je svakim danom bilo teže. Sve gušće se je događjalo, da bi se morali zbog močvar vratiti opet istim putem, koga su pred kratkim prevallii. Već puti su zagazili u takovu močvaru, da su cijeli dan izvlačili velikom mukom iz nje

kola, a da se ni korak nisu maknuli dalje. Dokle je svitilo sunce, mogli su se rediti po njem. Zato je bila strahoća, kada je padala kiša. Onda se je zemlja pretvarala u jedan kaljuž. Tijela su im bila svakim danom istrošenija. Jedina hrana im je bila mlada kora i kuhano lišće. Na koži u licu pojavili su se znaki mlahavosti. Vidili su jur konac svojega života, prepušćeni na milost i nemilost ovoj velikoj šumi i dajini.

Zač nij blizu selo, viak, ili nešto slično...?

Glad je postajao svakim danom ljutiji. Bez svakoga uspjeha ophadjali su s majorovim revolverom, da bi ustrijili neku divlju živinu. Jur su i mislili na jednoga od konji... ali kamo samo s jednim? Skoro im je bila sigurna smrtna sudbina, da nij Joži u zadnjem hipcu došla dobra misao, zaleći tečkom od vlakene žice.

Mnogo puti je od starih ljudi čuo povidati, kako su se prije hranili od šume, kako su „vlakanjem“ poboljšavali svoj ubogi život. Zač i sada ne bi pokušili ovim putem, kad je u šumi bezbroj svakorjačkih živin? „Zač mi samo prije nij došla ova misao u glavu?“

Vili ga je začudjeno gledao, kad je začeo na koli iskati. Ali se je Jože vreda javio:

„Sad imam... našao sam, ča sam iskao! Pa još i dobru vlaklu!“

„Ča ćeš se obisiti, ča kaniš s tom vlakom?“ čudio se je Vili.

„Ne sebe, nego srnca. Sada znaš, nač je dobra vlaka. Odmah ćemo zaleći. Koliko naših starih ocev je živilo od vlakanja, a mi da poginemo u šumi punoj divljači, kade nam srne bižu pred nogami! Da mi je ovo stoprv sad došlo na pameti!“ uzdahnuo je Jože.

Vili još uvijek nij mogao vjerovati, a niti si je mogao postaviti, kako more srna taknuti glavu u vlakinje oko. Zaista se je morao diviti Joži. Hrvatskim jezikom im je spasio život, na konji se bolje vozi nego svaki kočijaš. A sada ih kani spasiti od glada! Da li će mu i ovo pojiti s ruke?

Ugodalo mu se je i ovo.

Još isti dan je Jože pometao na najpovoljniji mjesti, blizu lokvov i malih prolazov nekoliko vlakanih očiju. Prvi dan mu nij poslužila srčica. Zato ali drugi. U ranu zoru bio je zaista zategnut lip mladi srnac. Sada ga je Vili lako mogao ustrlijiti iz blizine.

„Kakove srčice, poslao nam ga je sam Bog. Spašeni smo!“

Za kratak čas kapalo je mastilo u žeravku. Zadušala je sva sibirski Tajga. Jože je rizao male zalogaje mesa za njihove pregledjene želuce. Još i konji su veselo nadizali uši, kad su začutili ugodnu duhu srninjega mesa. A u muži se je opet probudila nada u novi život.

Pobjede bit hte osvojene za kasnije slavljenje.

Tako je bilo prije, a bit će tako i u budućnost. Zapravo postoji svaki život od pobjede... i gubitka. Svaki život je borba, svaka životinja se bori za opstanak, a svaki dan, svaka ura već mora se smatrati kao pobjeda u toj vječnoj borbi.

Jedno je sudbina, a sasvim drugo želja človlaka.

Prošlo je tajedan, otkada su Jože i Vili u slobodi. No nisu slobodni od velike sibirski šume – Tajge. Činilo im se, da ova neizmjerne velika šuma nima kraja. Ufanje, da hte ipak koč dospiti k nekome cilju, postaje slabije. Samo jedno ih je još bodrilo: nova priroda i toplije sunce. Svakim danom je vrime bilo lipše. A i konji su se jur ubiknuli skromnijoj hrani. Da su manje izdržljivi, ne bi podnosili ov nemogući put. No na srću se je pri- bližavalo ljetno vrime.

Nada, da hte dostignuti transitni vlak, nij im se ispunila. No smatrali su uspjehom, kad su jednoga dana konačno dospili na suhiju zemlju. Šuma se je počela retkati, da se je puno ugodnije putovalo. Po svemu sudeći su dospili na put, obrašćen travom, jer su se ovde onde pokazivali slijedi kolonijov. Okolica je sve lipša, još i duha zraka je ugodnija. Bez dvojbe, ovde mora u blizini biti život. Čitava priroda je pitomija i uljudnija. Konji su nek letili po veseloj krajini, kao da i oni čutu, da je u blizini človljčjega naselja snaga i život.

Sunce je jur zalazilo, kad se je pred njimi pokazalo nešto izvanrednoga: kraj šume. Ispunilo se to, vač već sami nisu pravo vjerovali.

Nij ih varala sanja, pred njimi se otpro novi svit. Vred su dospili van na prazninu, sličnu sjenokoši i polju. Obuzelo ih je još veče vesele, kad su zagledali u dolini vrh maloga crikvenoga turma iz driva. Pravo je čudo, usred Tajge u Sibiriji najti selo!

Da, med brezami virilji su raštrkani mali driveni stanici, iz čijih dimnjakov se je gizdavo dizao dim, kot da kani reći: ovde je človlk, život, ovde je mir.

Človlk ne bi vjerovao, da su se ovde mogli koč naseliti ljudi. No na svitu je mnogo čega moguće.

„Hvala Višnjemu, po drugi put nam je pomogao Bog!“ zakriknuo je Jože, kad je zaustavio konje. Nij vjerovao vlašćim očima. Pravo sibirsko selo! Uredni driveni stanici, kakovi se ne vidu po čitavoj Sibiriji. Nij još nigde vidio ovako lipu drivenu crikvu s niskim turmićem. Bilo je pravo čudo, kamo ih je sudbina otpeljala.

„Ča, ako nas ovde jur čeka KGB – ruska tajna policija?“ pita Vili, ki je gladnimi očima gutao pitomu dolinu.

„Ča bi u ovom malom zaostavnom selu policija? Mislim, ovde ne izgleda tako, kot da bi se našlo čemernih ljudi. Gledaj samo ovu lipu okolicu. Sve je mirno i tiho... čutim, da ovde vlada pravi rajski mir. Kakova okolica, takovi i ljudi!“

„Vreda ćemo se osvidočiti. Znatiželjan sam, kakovi su stanov- niki... i da li nas čeka nova pogibel?... Poreni konje!“

Jože je ravno pognao konje, kad se pojavi iza grmlja muž. U ruki je držao veliku sikiru, obličen je bio u težak kožuh s velikom kapom. Postavi se pred konje, da ih zaustavi.

„Postoji Gdo ste? Odakle dolazite?“

Joži je u tom hipcu prestalo tucati srce. Konji su počeli biti nemirni. Nigdo nij računao s ovakovim sastankom. Vili je za- grabio za revolver... ali evo, jur su sa svih stran dohadjali čopori muži. Konačno su kola bila okrojena znatiželjnimi. U ruka

su imali djelačke spravi: pile i sikire. Po svemu se vidilo, da su mirni ljudi, djelači. Njihov pejač pristupio je k koliji i gledao blatna kola i konje.

„Gde ste zabrali ovako dobra kola i konje?“

„Ne, nismo zabrali kola!“, jecao je Jože.

„Onda povite, gdo ste!“

„Mi tržimo kožami.“

„Otkuda dolazite?“

„Zabludili smo u ovoj velikoj šumi, nismo pogodili pravi put ... vražja šuma i močvare!“

„Ne lažeš? Otkada imaju tršci vojačka kola i kozačke konje? Njihova kola postoju svega iz nekoliko driv i kotačev. Konji su im mršavi, da se skoro vidi kroza nje. Poviđaš mi, da ste tršci. Ne vjerujem toga, tovaruši!“

Jože je vidio ozbiljne obraze muži, ki su svojemu šefu davali pravo. „Ča sada? Javit hte nas, zgubljeni smo! Čeka li nas nova pogibel? Kola i konji su nas uvadili!“ Konačno se je obrnuo nazad u kola, k Viliju ... ča sada dalje? No ča zagleda?

Vili si je opet oblikao dekoriranu jupu majora Nataška, pozabadao na nju sve medajle, ke je našao u žepu. Za par trenutkov izgledao je kao pravi major iz Batkita. Malo se je skašljao, mahnuo Joži, kot da čemu nešto šapnuti u uho.

Kad su Rusi zagledali medajle, nastala je tišina. Kot začarani su jedan u drugoga gledali. Da je bilo tiše, čulo bi se, kako svakomu tukeće srce u tijelu. Muž, ki je dosad spitkovao, počeo se je povlačiti, koracajući po najzad. Spopao ga je neki strah, jer mu nij išlo u glavu, kako je moguće, da tržac s kožami vozi majora?

No kod ove nove politike je sve moguće. Iako se nijedan pravo ne puti, ča se to zbiva, ko ipak svi priznaju, da neki napredak mora biti u državi.

U selu Šatorki se jur nekih pedeset ljet nij dogodilo, da zabludu stranci u ovo sibirsko gnjazdo. A i iz najbližega varoša dolazi samo jednoč u ljetu liječnik dr. Gojkov, i to iz Omska. A i on samo po državnoj naredbi, jer ima svaki gradjan pravo, da si jednoč u ljetu da pregledati svoje tijelo. Zač pak i ne, kad ništ ne triba platiti.

No najveći doktorov protivnik je selski grobar Plotkin, ujedno i producent lijesov. Potvara doktora kot krivca, da jur nekoliko ljet u selu Šatorki nitko nij umro. Zato i nij bilo za njega nikakovoga zasluska. U selu je naime bilo starcev, ki si po devedesetom ljetu nisu već brojili rodjendane. Pak je i takovih, kim je jur trikrat izmirio dužinu tijela zbog odgovarajućih dasak za lijes, no zaman, živili i živili su dalje. A to je njemu bilo sasvim nerazumljivo.

Jednoč u ljetu dojde i funkcionar, činovnik iz partijske centrale. On predaje državne naredbe i brine se za svoje gradjane. Brine se, „kaštigaj ga Bog kugom i gubom!“, i za propisani državni porez. No sad ga jur nekoliko ljet nij bilo u Šatorki. Svakoga činovnika je spopadao strah, kad je dobio nekakav nalag za Šatorku. Ne zbog daljine, nego zbog velike neugodnosti, ku bi mu prouzrokovali stanovniki.

Žrtva zadnje neugodnosti bio je činovnik i funkcionar Plaškov. Dok je bio zaposlen med ljudi različnimi molbami i tužbami, skrsnulo je s njegovoga auta feralo, zadnje sidalo i prvi kotač. Od sebe razumljivo se u cijelom selu nij našlo krivca. Zaman se je Plaškov grozio, da će poslati zrakoplove, da poništu bombami čitavu Šatorku, vojsku, da poobiša sve stanovnike. Bilo mu je sve zaman. Morao je punih pet dan čekati, dok je dobio iz centrale potrebne dijele.

Sličan doživljaj imao je i spomenuti doktor Gojkov. Odmah po pregledanju zadnjega pacijenta oprostio se je od stanovnikov, da se čim prije izbavi sela. Nij se još odaljio nekih sto korakov, kad mu je postao motor. Nij se htio ganuti uz sve zmaljanje ruskim sveticam i svecem. Zaman je bilo sve natezanje, auto se ne

kreće s mjesta. Doktor nij mogao vjerovati, da se ovo more dogoditi marki „moskvič“.

Jur su bili skoro svi stanovnici zaposleni rivanjem, kad je neki u množini zaviknuo:

„Zač ne pogleda doktor u tank ...?“

„U tank?“ začudio se je doktor. „Napunio sam ga do vrha pred polaskom, ... nij moguće, da je jur prazani!“

Ovput doktor nij imao pravo. Nažalost je tank bio zaista suh, kot da nigdar u njem nij bilo benzina.

Doktoru je bilo jasno, da mora nadalje ostati u Šatorki. Dost dugo, jer je najbliža tankarnica odaljena osam uri vožnje. Da je benzin iscurio, vidila bi se lokva pod autom. Bez dvojbe ga je izvadio neki stanovnik. Samo gdo?

Sasvim stmljen se je doktor hitio u sidalo, zakrio oči, da ne vidi naokolo zivajuće obraze selskih ljudi.

Da ne bi bilo selskoga duhovnika, popa Tugaja, sigurno bi doktor zdvojio. Naredno bi si dao najčvršću injekciju, da zaspi. Spasio ga je pop Tugaj. On ga je batrilo, da se umiri. Obećao mu je, da će se benzin najti u najkraćem vrimenu. Neka se samo malo strpi. Drugo mu i nij preostalo: čekati.

Pop Tugaj poznavao je svoje vjernike predobro. Jur je dost dugo u Šatorki. Nijedan u selu se ne spominje, da bi Tugaj bio koč drugačiji nego sada. Nigdo ne pameti, da je koč bio mladji, on je uvijek isti. Visok prik dvih metrov, čvrstoga košća, a težina mu je nepoznata. Kad govori, glas mu je sličan grmljavini. Za grišnike u selu bio je pravi strah i trepet. Nje je kaštigavao na svoj vlašći način, a ne prema zakonom i crikvenim propisom. I nitko se nij usudio, da mu prigovori. Svaki je morao odobravati njegov stil, pa nij ni čudo, da je pop najpreštimanija ličnost u selu. On je i najbolje razumio, da si izvojuje kod ljudi najviši respekt, bilo to u crikvi ili med stanovniki i pretpostavnimi.

Svaki je cijenio svojega popa Tugaja. Bez njegovoga autoriteta teško bi se mogao predstaviti red u selu. No zakorenjeni običaj kradnje nij ni on mogao sasvim odstraniti.

Kad je pop Tugaj dočuo, da je tank doktora Gojkova prazan, i na kakov način se je ispraznio, jako se je uzrujao. Odmah je naminuo da pomore doktoru. Znao je, da u selu samo dvimi imaju benzinske motore, a čemu bi komu drugomu bio potreban benzin?

Kovač Brusov imao je motorni brus za oštrenje sikir i piknjev, a grobar Plotkin pilio je motornom pilom daske za lijesse. No ča bi motori bez benzina?

Popu Tugaju je bilo jasno da dolazu u pitanje bez dvojbe samo Brusov i Plotkin, no nij znao, gdo od njih je krivac. Još isti večer po božjoj službi držao je Tugaj ognjenu prodiku. Glas mu se je odzivao po maloj crikvi kot grmljavina.

Odmah po prodiki postavio se je pokraj ikone sv. Ilije, patrona selske crikve i sela Šatorke. Najprije je pozvao kovača Brusova, da dojde pred ikonu.

„Brusov, stupi simo pred ovu ikonu!“ zapovidao je Tugaj zmožnim glasom. U crikvi zavladała je mrtva tišina.

„Ali oče duhovni, čemu sve ovo, ako smim pitati?“

„Poklekni samo ... odmah ćeš doznati, čemu je sve ovo!“

Tugaj pogleda ga tako oštro, da je kovač odmah shvatio, da se pop ne šali i da će mu biti zlo, ali je ipak s nerazumivanjem gledao Tugajevo strogo lice. No u tom trenutku pritisnuo ga je pop na tla, da je siromah kovač mislio, da mu se je navalio najteži zvon svita na hrbat.

„Sada, grišnik, poglej sv. Iliju u oči i govori istinu! Odgovaraj na moja pitanja! Ako se usudiš lagati, neka ti pomore sam Bog!“

„Hoću, bačuška, hoću“, zajecao je drhtećim glasom Brusov.

„Povi, Brusov, gdo je izvadio benzin iz doktorovoga tanka?“

„Zač pitaš mene? Ja ništ ne znam. Ja ... ja ...“. Dalje nij već tribao govoriti. Tugaj mu je prasnuo takovu pljusku, da je zaobljićio već zvezdic, nego ih svići na nebeskom svodu. Kovačeva glava se je zapiknula u ikonu sv. Ilije. Polako se je pobrao i izgubio kroz sakrištiju van.

„A sada drugi!“ zagrmi je zmožni Tugajev bas. „Grobar Plotkin, stupi i ti pred lice sv. ikone! Hodi i pokleknj!“

Plotkin je počeo drhtati kot šiba na vodi. Kanio je pobignuti, ali ljudi su ga rivali najper.

„Čega se plašiš, ako nisi kriv? Čemu onda strah?“

Konačno je stao pred Tugajem.

„Pokleknj!“ zapovidao mu je ov, sada ali jur uljudnije.

Plotkin je počeo brzo premišljavati: „Gdo more nešto posvidočiti, kad nitko nij vidio? Zač onda ova komedija?“

Kanio je još nešto pitati, no jur je bilo prekasno. Moćna Tugajeva ruka zagrabi ga za ramena, tako silno i nenadjano, da je oćutio bol ne u ramenu, nego u kolenu. Kad se je malo sabrao, klećao je jur pokorno pred ikonom.

„Plotkin, poglej i ti sv. Ilijuš u oči... Poglej!“ govorio je Tugaj opet dibljim glasom nego prije. Pritom je dignuo Plotkinovu glavu, da je grobar mislio, da će mu ju otkinuti od vrata. No glej, čini mu se, da je sv. Ilija uljudniji nego Tugaj. Da mu hoće reći: „Povi istinu, ja znam za tvoju grih... povi, prosim te, povi, povi... vidio sam te! Neka tajati... bit će zlo!“

Skoro je kanio viknuti: „Ilija, ostavi mi benzin!“ ali svetac ga nije čuo, nego ga je tako uljudno pogledao, da je popustio. Prije nego je Tugaj pustio ruku na Plotkinovu glavu, progovorila su grobarova usta plačćim glasom: „Oprosti, sveti Ilija, ja sam izvadio benzin, dokle je Brusov zabavljao doktora u stanu staroga Kristova, zbog boli u žući. Benzin smo si kanili diliti. Oprosti... oprosti mi...!“

Plotkin je bio slobodan. Čutio se je oslobodjen, no nij bio srićan.

Uru kasnije bižao je grobar Plotkin s kantom, no samo do polovice napunjenom benzinom. Jer je Plotkin tajno prelijao jednu polovicu u drugu posudu. Važno je samo, da doktor Gojkov izajde nekoliko versti iz Šatorke, mnrjao je grobar, kad je zlivao benzin u tank.

Ovo je bio posljednji ovakov slučaj u selu, odsle nij već bilo kradje i neugodnosti. To se je moralo zahvaliti i popu Tugaju. On je bio prije jedini autoritet, koga su se stanovniki bojali. Dok nij došao vreda po revoluciji i gradjanskom boju funkcionar i selski predstojnik Gasolin.

Zbog marljivoga poiskavanja partijskih sastankov i sjednic je Gasolin postavan za selskoga predstojnika i partijskoga funkcionara. Uredio je selo Šatorku prema modernim predstavam o državi. Stanovniki su se polako prilagodjivali novomu sistemu skupćine -zadruga. No s vrimenom su se priviknuli i bili su srićni. Srićni i zato, jer već nitko nij bio u strahu za svoje imanje.

Htilo se je dotle dogoditi, da je seljak čuo blejati svoju kravu kod petoga susjeda u štali, ča je onda zadavalo veliku brigu i mnogo biga, kako opet dojtii do svoje vlašće krave.

Sada u novoj državi pripadalo je sve skupćini-zadrugi. U selu vladao je najbolji red. Sve blago je u zadrugi, polje obdjeluje se skupno. Stanovniki djelaju za zadrugu. Svaki si more zibrati djelo, kako ga je vojja ili na polju, u štala, ili kod napravljanja putev u šumi.

Kad si gdo zaželji meso, mliko, muku ili mast, sve to more imati u modernoj skupćini. Ali čemu ovde sve nabrajati. Život u Šatorki bio je sličan paradižomu na zemlji. Ovo sve je uredio funkcionar Gasolin. Zaman nij uživao preštimanje i čast od strani partije i stanovnićva. A sam je bio najsrićniji, da mu se je ugodao ov napredni program.

Samo u selskoj crkvi nij sve teklo po njegovoj želji. Ovde si je selski duhovnik, pop Tugaj, sam morao praviti red. Priikom jedne nediljne prodike došlo je do sukoba med zastupnikom crkive i države. Tugaj je uprav govorio o ljubavi božjoj, da su svi ljudi njegova dica, zato ga i mi moramo ljubiti. No s ovim se nij slagao Gasolin.

Najednoć se je skoćio i glasno zaviknuo, da je zaglušala sva crkiva:

„To je laž! Istina je samo, da smo dica države i druga Staljina.“

Pop Tugaj je za trenutak zanimio. Vidilo se samo, kako kipi na nutri. Na ruka i vratu su mu napučale žile, u obraz mu je udrla krv. Oči su mu zablitali kao žeravke. Zasukao je ruke na mašnoj prateži, prošao med ljude i postavio se pred Gasolina.

„Ako si ti dite države i Staljina, ...“ Ne dovršivši rečenice, zgrabio je svojim junačkim rukami predstojnika u naručaj, kako se navadno nosu mala dica, i odnesao ga iz crkve van u dvor.

Gasolin je udarao nogami, kanio se je osloboditi. Ali ga je gorostasni pop tako silno stisnuo, da je od muke završnno, i to tako bolno, da su se vjerniki u crkvi počeli od straha križati.

„Poslušaj, Gasolin, dite države i Staljina ništ nij zgubilo u božjem stanu.“

Ča se je točno dogodilo u dvoru, nij doznao nitko, nego su ljudi, kad su izašli po božjoj službi iz crkve, vidili Gasolina mirno spavati na travi, bez ikakvih znakov boli.

Od ovoga hipca postali su Tugaj i Gasolin najbolji prijatelji u cijelom selu. Drugo im niti nij preostalo. Ča bi jedan bez drugoga u Šatorki?

Još pred večer su Jože i Vili bili gosti popa Tugaja. Pred svojom malom drivenom crkivom čistio je pop Tugaj pozlaćene svićnjake. Imao je još malo časa, dokle zajde sunce, da zazvoni na „večernji zvon“.

Ali kakova vika je to najednoč u selu? Ča se je moglo zanimljivoga dogoditi, da biži toliko znatizeljnih ljudi pred partijski stan?

Tugaj je očišćene svićnjake metnuo na stran, pa se je pošćio k jat, da se i sam osvidoči, ča je novoga.

Ovako ča još nitko nij doživio u Šatorki. U selo se je iz Tajge dovezla kolija. Blatna kola, umorni kozački konji, major i kočijaš.

Izbliza je Tugaj odmah uptio, da ljudi nisu iz ove krajine. Spodobniji su zapadnim Evropejcem nego Sibirjakom. Tijela su im slabo hranjena, obrazi nekako uzbunjeni. Vidi se, da su mnogo preživili.

Čudno je, da samo jedan odgovara na pitanja selskoga predstojnika Gasolina. Ta, ki bi morao najveć govoriti, stalno šuti. Obično je, da najveć govoru majori, osobito, kad imaju ili kanu imati pravo. A pravo imaju uvijek. Zač dakle ov šuti? Nije znamda pravi? Ili su bigunci? ... Samo kočijaš je seljačkoga tipa. Možda je iz seljačke okolice ... ili iz daleke krajine?

„Pozvat ću je u moj stan! Izvidit ću sve točno. Da me samo ne preteče Gasolin!“

Ta se ali još mora roditi, ki će preteći radoznaloga Tugaja!

Dok je predstojnik bio zaposlen smješćenjem konji, pozvao je Tugaj Jožu i Vilija u svoj stan. Pak zač i ne? Crikva ima isto takovo pravo na strance, kakovo ima i država.

„Kako sam jur čuo, bludili ste nekoliko tajedan u Tajgi i dospili slučajno simo u Šatorku“, primio ih je Tugaj, kad su stupili u lipo uredjenu sobu. Pritom je priredjivao stolce, nanudjajući goste, da se sjedu za veliki starinski stol i da se čutu kot doma.

„Da, gospodine duhovni, ova šuma nam je bila nepoznata, i na veliku sriću smo dospili u vaše selo“, odgovorio je Jože. Divio se je neobičnoj veličini sibirskoga duhovnika. Otvoreno i uljudno lice dobroćudnoga diva im je odmah bilo simpatično.

Tugaj se je smjestio pored njih, zapalio svoju veliku lulu. Pušeći iz nje oblake dima obratio se je Viliju:

„Vi ste major, kako vidim po vašoj opravi.“

„Da ... da! Bio sam ... major ... bio sam prije ...“, jecao je Vili iskrivljenim ruskim jezikom.

„Oho, vi ali ne govorite dobro ruski, ča niste iz naše krajine?“

„Ne, gospodine duhovni“, zamišao se je Jože, da bi oslobodio Vilija. „Mi smo iz Evrope i govorimo drugi jezik.“

„Iz Evrope ...? Evropa je velika, ja poznam mnogo svorjačkih narečajeve ... Oprostite, da sam tako znatizeljan. Ne morem ništa za to.“ Pustio je takov oblak dima iz lule, da se na trenutak nij vidilo, kade gdo sidi.

„Pak ki bi bio ta jezik, koga govori gospodin major?“

Sada se je Jože posrbio za uhom. „Ima nas u klišca. Hoću li mu povidati... da li morem imati povjerenje u njega? Ča, ako ne...? No, zač ne bih imao povjerenja u duhovnika?“ išlo je Joži kroz glavu.

Tugaj je vidio, da Jože ne zna dalje i da su mu zmanjkale riči. Zato je nastavio:

„Čini mi se, da ste vi jako daleko za Uralom, dalje nego dosiže naša zemlja. Možda ste sa Zapada?“

Koncem konca se Jože nij već mogao uzdržati. Čutio se je siguran, kot da stoji pred samim sibirskim Bogom. Pogledao je oko sebe, kot da se nekoga u blizini boji. Thim glasom je počeo:

„Oče duhovni, jedno pitanje: Moremo li imati povjerenje u vas?“

„Povjerenje, zač ne? Ja sam duhovnik ovoga sela. U mene more imati svaki čovik povjerenje, ki je iskren.“ Rekavši ovo, metnuo je svoju lulu na stran i postavio na stol mesingov križ.

„Evo, dragi moji, križ, znak vjere, u njega polažem svoje pravo povjerenje!“

Joži i Viliju su se od veselja zakrtili oči. Bili su najednoč olakšani, kot još nikada u životu. Najvolili bi objamiti popa Tugaja.

„Oče, vi imate dobro srce. Ufamo se, da ćete nas razumiti!“

Tugaj se je otpravio k obloku, da ga zatvori. Nije bio siguran, je li gdo prisluškiva. A to ne bi bilo zgodno. Noć more imati oštre uši. Zatim doprimi na stol samovar s dobrim ruskim čajem i upletenu košaricu s domaćim kolačem.

„Odmah sam slutio, da niste Rusi. To nij bitno, sad ste moji gosti. Prosim vas, okripite se, sigurno ste gladni i žajni od dugoga puta.“

„Ah... dobri ruski kolač“, uzdahnuo je Jože, „kolač po deseti ljeti!“

„Kako po deseti ljeti, ča tako dugo niste jili kolača...?“

„Ne, gospodine, deset ljet smo bili zatvoreni u logoru.“

Tugaj ih još nij kanio preveć mučiti spitkovanjem, nego je gledao, s kakovim apetitom jidu ponudjeni kolač.

Po času javio se je opet Jože. Bio je sasvim miran i siguran kot doma. Povidao je Tugaju, kako su bili zatvoreni u jednom logoru sjeverno od Novo Sibirskaja.

„Za Boga dragoga! Sigurno ste bigunci?“

I Jože je ispričao popu, kako su pobigli na konji priglednika logora i kako im je pomogao sam Bog. Pop se je počeo križati.

„Dakle, ti si bio kočijaš! Ovo je zaista nesvakidanjji slučaj, imam zaista izvanredne goste“, čudio se je Tugaj. Kanio je sada sve točno doznati, kade je Jože tako dobro naučio baratati s konji. Kad je čuo, da je Jože iz Austrije, pita ga presenećen:

„Iz Austrije? Ti govoriš prekrasno naš jezik! Kako to? Kako se zoveš?“

„Ja sam Jože Jandrić. Austrijski Hrvat. Naši Hrvati se igraju nauču sve slavske jezike!“

„Vi ste onda zaista zanimljivi ljudi. Ali on, major, po svemu sudeć nij Slav. Ili...?“ Tugaj pogleda Vilija, ki je dosle bio zaposlen petim kusom kolača.

„Ne, on je iz Njemačke i zove se Werner Vili.“

„Zato tako malo govori, jer je German.“

„Da, on je isto dospio nekrivo u logor kot i ja – doživotno!“

„Ako sam točno čuo, u logor za teško kaštigane.“

„Da... deset ljet smo bili zatvoreni u tom ledenom paklu. ... Bez svakoga kontakta sa svitom, bez čvrste hrane... konačno nam je bilo preveć. Bilo nam je jur svejedno... ili živiti ili umrići... zato smo pobigli.“

„Deset ljet zatvoreni? Za voju božu, je li to moguće?“

Tugaj se je triput prekrižio, kad je čuo ove strašne vesti.

„Kako ste pak mogli pobignuti? Meni je poznato, da još nijedna živa duša nij mogla izajti odonud... Povidaj, Jože... povidaj!“

„Kot svako ljeto, tako je i ljetos dovezao kočijaš Luka majora na glavnu inspekciju. Dovezao je i dvi kise votke za priglednika. To nam je najveć pomoglo!“

„Ah, sada razumim. Votka je sve po redu pokosila.“

„Da, kad su bili u dibokom snu, oblikli smo njihovu opravu, napregli konje i pobigli mimo straže iz logora.“

„Kako su se ponašali stražari?“

„Izvršno, nijedan nij slutio, da je prevara.“

„Vi ste se posegurali, ča se još nikomu do vas nij ugodalo. Zahvalite se Bogu, jer vam je po drugi put udilio život...!“

Tugaj se samo začudjeno mahao glavom, kad su mu ispričali vas svoj dosadašnji put. O ovako čem človik obično niti ne misli, a još manje ima koč priliku dojtji u isti položaj.

Jože je još povidao Tugaju, kako je 1945. ljeta srično dospio iz boja domom. Bio je svega nekoliko uri kod svojih domaćih. Kako je svečevao prvi i posljednji kiritof i ča mu se je stalo kod načelnika Mate, komu je kanio samo pomoći u stiski. Još ni dan danas ne zna, gdo je udario ruskoga vojaka odzad u lopi. Sumnja je pala na Jožu, da je on u drapi razbio vojaku glavu, i zato su ga otprimili u Sibiriju na doživotno robovanje. Potle već ništ nij čuo o svojem domu i domaći.

Tugaja je Jožino povidanje potreslo do dna duše. Slične strahote doživi človik samo u teškom snu. Zato je poslušao svoje neobične goste otvorenimi usti, popuivši pri tom tri nabite lule mahorke.

„Ča kanite poduzeti dalje?“ pita Tugaj i zapali si ponovno fajfu. Jako rado bi znao, ča namjeravaju za buduće vrime.

„Naša želja bi bila“, veli Jože nešto nesigurno gledajuć u domaćina, „ostati nekoliko dan kod vas u vašem selu. Zeli bi se za svako djelo za hranu. Zatim bi nastavili put na Zapad.“

„To je dobra misao, da kanite ostati“, veli Tugaj. „No ča se tiče daljnega puta, ne morem odobriti vašu nakanu. Ne morete si predstaviti, kakova daljina vas čeka samo do slijedećega

mjestu. Konji bi vam odnemogli, a onda...? Onda vas je po-
žrnula Sibirija. Ne, to ne ide!“

„Pak ča bi nam vi, dragi oče, svitovali drugo?“ pita Jože, gledajuć dobre oči svojega novoga prijatelja.

Tugaj projde nekoliko puti po hiži simo i tamo, gladeći svoju gustu dužičku bradu. Vidilo se, da mu je sinula neka izvanredna ideja. Odjednom mu se je razvedrilo lice. Naglo se okrene i pita:

„Igra li ki od vas šah?“

„Šah...?“ javi se sada Vili, obraćajuć se k Joži. „Da li sam razumio dobro, igrati šah?“

„Da, točno! Znaš li se igrati?“

„Da, izvršno!“

Kad je Tugaj čuo, da Vili igra šah, zabožnuo je tako silno u ruke, da su skoro pukla stakla na obloki.

„Jur skoro petnaest ljet molim sv. Iliju, da mi pošalje šahov-
skog igrača... a sad mi je ispunio želju.“ Nij mnogo fallo, i Tugaj bi od veselja ponesao Vilija po sobi.

„U cijelom selu nij človika, ki bi igrao s manom šah... oh, vi ste zaista zanimjivi ljudi,“ objami obadva svojimi junačkimi rukami, „za smješćenje u selu nimajte brige, to je posao moj i seiskoga predstojnika!“

Najednoč potukeće negdo vani po obloku.

„Kade je ovde pravica? Kako dugo da još čekam na one dva nove došljake?“

Pred obloki je stao seiski predstojnik Gasolin. Skoro tri pune ure ophadjao je pred malim Tugajevim stanom, stalno mrmijajući u mustače: „Nerazumljivo, ja sam funkcionar, a ovi novi došljaki su ipak ranije kod Tugaja, nego kod mene, kade je zdavno pravno sve jilo. Kade je ovde uredba? Uredba mora ali biti. To potribuje naša država!“

U Gasolinovom stanu je razočaranje bilo još veće. Bio je to stan iz okrugloga driva. Krov je bio pokrit slamom. Pohištvo u sobi je bilo prosto, ali jako uredno. Velika petrolejska lampa rasvi-

ćevala je prostranu sobu. U jednom nuglu na stijeni visila je Staljinova fotografija. Maršalovi oči su nasmijano gledali Jožu i Vilija, kad su stupili u sobu, po koj se je širila duha vruće kaše.

„Uzмите mјesta, ćutite se kot doma!“ nanudjao je Gasolin. „Pulјite našu dobru kašu, ovakove niste sigurno još јili! Moje kćere su јu naučile kuhati od moje pokojne žene Olge.“

Nisu još ni sjeli oko velikoga stola, kad su se јur došle predstaviti predstojnikove kćere.

„Ja sam Tanjuša“, rekla je mladjа, pružeci јednomu i drugomu gostu ruku na pozdrav. „A ovo je moja sestra Nadja...“

Bile su јedna lipša od druge. Lipših divojak si ćlovik niti ne more predstaviti, a osobito ih ne bi očekivao u ovom zabitom kraju. Bile su prave lipotice nježnoga lica, plavih očiju i dugaćkih svitlih vlasi. Oprava im je stala kot izlijana na vitkom tijelu. U naši bluza sjale su se kot protulićno sunce.

Jože je na hipac bio tako iznenadjen, da je zabio pustiti Nadјinu ruku. Ćinilo mu se, da vidi pred sobom svoju Tildu. Isto lice, isto boja vlasi, još i nasmije se slično kot Tilda. Vili ga je morao trikrat sunuti u hrbat, dokle je pustio ruku.

Pri јilu se je razvio živ razgovor. Gasolin se je stalno hvalio, kako dobro napreduje njihovo selo. Svim stanovnikom se vidi novi državni program. Povidao je, da su dobili nalog od geološkoga zavoda iz Omska, da napravu pute u Tajgu zbog iskanja zemnoga plina. Tako svaki more zaslužiti rubljev, koliko sam kani. Gizdavo je Gasolin naglašavao, kako neizmјerno bogata je njihova zemlja, kakova vridnost leži u njoj. More zadovolјiti vas svit kamenim ulјem i zemnim plinom. Ako se u doјđućem lјetu ugoda najti u okolići Šatorke zemni plin, postat će Šatorka varošem.

Po јilu je Gasolin zapovidao svojim kćeram, da doprimu dobru rusku votku na stol. Ovo je stari obićaj u Gasolinovom stanu, da se gosti podvoru kašom i votkom.

„A sada, dragi moji... na zdravlje i na vaš dolazak“, obratio se je Gasolin uljudno k svojim gostom. „Ća se nalіže vašega puta, mislim, da ste ćuli i da sami razumite, da vam je nemoćuće izajti na vaši konji iz Šatorke. Ne morete si predstaviti dalјine do želјeznićke stanice. Ako vam je život drag, ostanite ovde u selu, dokle se pruži dobra mogućnost. Bit će nam drago, ako ostanete kod nas. Naša zemlja je dost velika.“

Jože i Vili bili su oduševljeni od Gasolina. A to je u njihovom sadašnjem položaju bilo i najbolје, ća im se je moglo dogoditi.

Pravica mora vladati i u državi i u crikvi, zato se mora diliti. Gasolinova i Tugajeva ideja o smјеšćenju Vilija i Jože bila je odlična. Jože je ostao velје kod Gasolina, a Vili je dostao lipu sobu u popovom stanu.

Samo stanovnikom moralo se je razjasniti novo stanje u selu. Svakudir je znatiželјnosti. Ali pop Tugaj je to tako majstorski napravio, da su svi lјudi bili oduševljeni.

„Jandrić Josif, dragi moji“, rekao je vјernikom u crikvi, „bit će zaposlen samo za vas. Bit će odsle vaš vozać. Polagane vole i svoja stara kola morete odsada pozabiti. Divota će biti vožnja na posao na mekom sijenu u koli, ka hte vući najbrži kozaćki konji. Bit će to vožnja, dragi moji!“

Lјudi su samo pucali od radosti. Ali Tugaj nij još završio svoj govor:

„Major Vilim je dost dugo služio službu voјnićku i državnu. Od sada služit će crikvi... neka vidi nekadašnji major, kako napredna je naša crikva u Šatorki.“

Vist, da je Jože Jandrićev poginuo u Sibiriji, proširila se je kot vјetar u Bućovcu. Tako je Jože po drugi put poslužio kot senzacija za selo.

Marko i Tilda nisu već dvojili, da hte se vјenćati. Ne postoji već nikakove zapreke med njimi, sada je službeno dokazano, da je Jože mrtav.

Dosadašnje skupno djelo ih je tako združio, da si nisu mogli

predstaviti koč život jedan bez drugoga. Marko je u Tildi jur vidio svoju buduću ženu, no za sada ona nij još kanila ništ čuti o odaji.

Nij htilla čuti niti kad su skupa kopali Jandrićev vinograd. Sunce je zalazilo za Lanžerske brige. Odmah kad su završili djelo, je Tilda pod starom majuškom črišnjom raširila ubrus. Priredila je južinu: domaću slaninu, kruh i dobroga črijenoga vina.

„Hodi, Marko, sjedi, odmori se! Hvala Bogu, da smo dogotovili kopanje!“ zvala je Tilda Marka, natočivši dvi čaše vina.

Marko je još nagnuo jarak i pobrao sprav. No to samo, da bi mogao razmisliti, kako će Tildu bolje i jasnije pitati, hoće li postati njegova žena. Dost je bilo deset ljet čekanja. Mlada ljeta prođu brzo. Sad već nij zapreke, ka bi mogla spričiti odaju. Na svaki način je kanio doznati, ča misli Tilda.

Sjeo je pokraj Tilde, da skupno počnu južinati. Pri jilu nij bilo mnogo riči, svaki je čutio u sebi pritajeni strah. Strah pred samim sobom. Dobro, da im je vino dalo malo hrabrenosti.

„Pij, Marko, pij na dogotovljeno djelo ... na zdravlje!“ nudila ga je Tilda, pružeći mu u ruke čašu.

„Na naše zdravlje i na našu budućnost ... kaniš reć?“

Dok je Tilda samo okusila vino, spio je Marko svoju čašu najjednoč.

„Znam, ča misliš ... Marko ... i meni ide isto kot i tebi, no nisam još u stanju reći moju misao. Osobito sada, kad žalujem. Navredi će Marica odrasti, oštat ću sama. Moj novi stan će mi samoj biti pust i prazan. Vjeruj mi, teže je biti udovica u vidnoj opravi nego u škuroj!“

Tilda si je znela svoj črni rubac s glave, zagladila svoju kosu na stran, natočila sebi i Marki ponovno čaše i pogledala ga iskrenim pogledom.

„Vjeruj mi, Marko, ja sam žena u najbolji ljeti, i ja živim svoj život samo jednoč ...“ I Tilda je spila svoju čašu najjednoč.

„Sada je vrime mojega žalovanja ... On je bio moj muž

pred Bogom i ljudi. Priseгла sam pred oltarom – dok nas smrt ne razluči – ali sudbina je bila druga!“

Marko ju je razumio, ali ju je ipak kanio malo smiriti.

„Razumim te potpuno, no samo mislim, da med nami već nij zapreke. Ti si slobodna ... udovica!“

„Da, slobodna sam i dobila sam potvrđenu vist.“

„No, pak?“

„Ali vist od človika, a človik je nek slabo božje stvorenje. Nitko još nij lično rekao i potvrdio, da ga je vidio negdje mrtvoga. Samo službeno je dokazano.“

„To nećeš začeti dvojit?“

„Zač to ne bi bilo moguće? Službena vist je sviška potvrda človika. A ljudi nisu nepogrišivi.“

„Ali i mi smo samo ljudi ... zato nima smisla dugo čekanje.“ Med njimi je nastala tišina. No samo, dok se Marko nij sjeo bliže k Tildi. Zeo ju je za ruku i pritisnuo ju k sebi, pogledavši joj diboko u oči ...

„Povi Tilda, ča ne čutiš, da samo tebe ljubim? Ne čutiš li moju ljubav?“

Ali Tilda je zatvorila oči. Nij već mogla odgovarati. Najjednoč je očutila, kako joj kroz Markinu ruku teče po tijelu neka tajna slatka struja. Kanila je kretati ruke, ali nij bila u stanju. Činilo joj se, da nima već vlasti nad svojim tijelom. Neka druga moćna sila ju je osvojila ... Nij se već čutila pri sebi ... doživjava li ovo zaista ona? Da ... srce joj je zatucalo hitrije. „Ča je ovo s manom? ... Nastaje mi sve vrućije, joj, ova oprava na tijelu. Ali ovo nij vrućina ... ovo je neka ugodna toplina ... da, sve ugodnija toplina je ... da, ... da!“

Jur se spustio večernji mrak prik maloga Jandrićevoga vinograda, kad je Tilda otvorila oči kot iz dibokoga sna.

„Bože, ča je ovo bilo s manom? Je li ovo bila sanja ili istina?“

Bila je istina, uza nju je sidio Marko i gladio nje upletenu kosu. Konačno se je skočila i protekla, čim brže je samo mogla, po jarku iz vinograda.

Sunce je jur dost visoko stalo nad malim sibirskim selom Šatorkom. Kazao se je lip majuški dan.

Jože Jandrić si je još zaspano ribao oči, kad mu je Nadja donesla ručenje k stelji. Za časak nij znao, kade je. Stoper kad je zagledao Gasolinovu stariju kćer, spomenuo se je, da je u sibirskom selu kod selskoga predstojnika u ugodnoj i mekoj stelji. Prva mirna i ugodna noć po osmi tajedni lutanja u Tajgi!

„Spašeni smo!... sada vjerujem, da nas je sam višnji Bog spasio od skoro sigurne smrt... soba i meka stelja! Nevjerovatno je, ča človik sve preživi!“

„Dobro jutro, mladi gospodine, evo sam ti donesla ručenje“, pozdravila ga je Nadja, gledajući ga presenećenimi očima. Činilo joj se, da još nij vidila lipšega muža, iako na obrazu još nosi slijede dugoga gladovanja.

„Dobro jutro, mlada divojka... dobro jutro!“ odvrati Jože malo presenečen. Bio je očaran, da prěd njim stoji divojka, tako slična njegovoj ženi Tildi. Odmah je vidila, da je malo zbunjen, no to joj nij smetalo, sigurno će se priviknuti, kad bude duglje ovde. No morala ga je ipak nešto pitati.

„Htela bih znati, kako se zoveš.“

„Zovem se Jože Jandrić.“

„Oh, Joso, Joso... to je lipo ime...“

„Ti si Nadja, je li? ... Zapamtio sam tvoje ime čer zvečera.“

„Da, ja sam Nadja. Joso, ti nisi iz ove krajine, ti moraš biti iz jako daleka.“

„Ne, ja sam iz daleke Evrope prik Urala.“

„Povidaj, kako je kod vas u Evropi!“

Još bi govorili dalje, da nij u sobu stupila mladja sestra Tanja i prekinula njihov razgovor.

„Ah, moja sestra je jur kod novoga gosta... poglej ju! Dobro jutro, gospodine, evo ti očišćena oprava i čizme!“

Sada je Jože vidio, kako se je zarumenila Nadja. Ali i on je bio malo uzburjen, kad je bio med ovako lipimi divojkami. Tanja je prostrla Jožinu opravu pokraj postelje. Nij joj dalo mira, da ne pita Jožu, kako se zove on mladji major, ki stanuje kod popa Tugaja.

„Jož... Vilim, je to smišno ime“, mahala je glavom Tanja.

„Znaš, Joso, da se je moja sestra Tanja čer jur zagledala u njega?“ rekla je smišeći se Nadja.

„A ti u Josui!“ odvrati dohitljivo Tanja.

Ali sada je Tanja morala pobignuti iz sobe, da ju ne povuče za vlase Nadja, sva rumena u licu.

Jože je samo mahao glavom, kad je oblačio svoju očišćenu opravu. Nikad niti mislio nij, da bi koč mogao dospiti u ovako zanimljivo selo. No njegovo razmišljavanje prekinula je slasna duha gotovoga ručenja: dobar domaći kruh, maslac i svježe mliko.

Dani u Šatorki prolazili su brzo. Sigurno zato, jer je jedan bolji i lipši od drugoga. Obadva bigunci imali su žitak, kakovoga nisu pejlali još i doma pred bojem. Bili su dvostruko oduševljeni i srićni: da su spašeni od skoro sigurne smrti i da su slučajno dospili med ovako gostoljubive ljude.

Stanovniki su sa svoje strani bili jako zadovoljni, ča su dostali tako dobroga vozača, Josu. Najzadovoljniji je bio Gasolin, jer je opet sve najbolje uredio u selu. Srićan je bio i pop Tugaj, smirom, da ima tako marljivoga pomagača u crkvi i odličnoga partnera za šah. Bilo mu je samo to krivo, da nimaju ženske ruke za kuhanje, pranje i spravljanje. Dosle je koč toč htila dojt Tanja udjelati žensko djelo i očištit crkvu.

Bilo je samo po sebi razumljivo, da su se Vili i Jože u selu udomačili i sprijateljili, kot da od ditiinstva živu ovde. Ali su se sprijateljili i s predstojnikovimi kćerami.

Prijateljstvo je uvijek dobro i korisno. No kad je to prijateljstvo dvih različnih spolov, onda se pojavi lako i ljubav. A ljubav more biti jako raznovrsna: velika, prevelika, nježna, divna, pogibelnja i ognjena. Obično načinji selska divojka na mladića iz strani bolji utisak, osobito kad živi u ovako neobičnom selu.

Prva žrtva ljubavi je bio Vili Werner. Mladja Gasolinova kćer Tanja poiskavala je odsle sve gušće stan popa Tugaja. Da je tobože već ženskoga djela u stanu i crikvi, no pri tom nij toliko gledala na crikvenoga patrona sv. Ilijušiu iii na popa Tugaja, nego mnogo više mladoga majora Viliima. A Vili je zaista bio snažan i nježan mladić.

Vili ju je s početka lipo i nježno gledao, kasnije i duhovito zabavljao, ča od selskih junakov nij bila naučna. Tanja je nek plamsala od ljubavi. Nij se mogla uzdržati, da joj ne počne srce brže tucati u tijelu, kada se je nalazila u Vilijevoj blizini. No u tom se ni Vili nij mnogo razlikovao od nje.

Trsio se je, da sve slobodno vrime potroši u nje blizini. S vrimenom je postao tako samosvistan, pa je hodio s njom i u šetnju, iako ga je teško palo razgovaranje na ruskom jeziku. No zaljubljeni se razumu u svi jeziki, a med njimi se je pojačila ljubav na prvi pogled.

Tugaj je ov razvitak gledao s najvećim zadovoljstvom. Mislio je, da bi Vili zbog Tanje najlaglje mogao ostati kod njih u selu. A to bi bilo divno. Zato se niti najmanje nij protivio ljubavi ovih valjanih mladih ljudi.

Jednoč je spomenuo u Gasolinovom društvu, da je žena najbolje i najjače stvorenje na svitu, da zbog nje najčvršći muž oslabi. To se je Gasolinu tako dopalo, da je odmah dodao, kako bi bilo dobro, kad bi Tanja i Nadja donesle novu krv u selo.

Kod popa Tugaja su još sidili po vičeri. Vani je počela padati kiša. Činilo se je, da nikada neće prestati. Svu krajinu je opstrla takova škurina, da se nij vidilo dalje od dvih korakov. U velikoj sobi igrao je Tugaj s Vilijem šah. Tanja je poslovala u kuhinji.

Za nju bi bila dob, da projde domom na spavanje, ali kiša je padala i padala sve jače. Tako Tanji nij preostalo drugo, nego da prenoćuje u Tugajevom stanu u malojoj sobi s druge strani hodnika.

Bilo je jur oko polnoći, kad se je Tanja počela prevrtati u stelji s jedne strani na drugu, jer nij mogla zaspati. Nij imala mira, kad bi pomislila, da nekoliko korakov dalje, prik hodnika, spava on, na koga cijeli dan misli... koga čuti u srcu i duši. „Pokusit ću pojti samo kratko k njemu... reć ću mu: 'Vilim, ja te ljubim...', drugo ništ, zatim ću pojti opet najzad... ne, ako me odbije?... i mi veli, ne tribam te. Ne... to ne smi biti istina! Ne, to ne more biti... onda bih poludila.“

Kiša je prestala padati. Jur je provirivao misec kroz male obločice u Vilijevu sobu. Na stijena su se odražavale bijede konture pohišta. Vili je bez svakoga sna gledao u plafon. Mislio je na svoje domaće i na domovinu, ali su se stalno preplitale i misli o Tanji. Ovde u tudjini se je zaljubio u prekrasnu divojku, s kom ali neće moći preživiti vas svoj život. A na rastanak s njom niti pomisliti ne more. Čuti, da ga Tanja iskreno ljubi... puknut će i njoj srce, kad se Jože i on otpravu u domovinu. Ali ipak ne more ostati ovde... ne more si predstaviti, da će mu ovo selo postati konačnom domovinom... ča bi njegovi domaći bez njega? „Još ću pokušiti, da ju uvjerim, neka me pozabi... pozabi?... ne, ja ju isto ljubim... da, ljubim ju, moju Tanjušu!“

Najednoč se otvoru vrata Vilijeve sobe. U lipoj bijeloj platenoj košulji se pojavi Tanja. Dugi svitli vlasi su joj raspuščani po ramenu. U sobi, još slabo rasvijećenoj misećinom, izgledala je kot pojava s nebes. Vili nij mogao vjerovati svojim očima, bio je kot okamenjen. Tanja mu se je tihog približila i sjela na rub njegove stelje. Neko vrime gledala ga je bez riči, od uzbuñjenja nij mogla govoriti, nego se je prik njega prignula i poljubila ga na usta. Viliju je iskoćilo skoro srce iz tijela. Iako je poljubac

bio samo nježan, čutio je Vili struju sríce po čitavom svojem tijelu.

„Vilim moj, ... ja tebe ljubim, ljubim te ...“, šaptala mu je slatko u uho. „Reci, da me i ti ljubiš ... prosim te, reci ... Ne morem biti dalje bez tebe ... Vilim!“

Vili bi joj kanio nešto reći, ali joj nij mogao, jer ga je ponovno objamila i počela ljubiti. Činilo mu se, da se je ostvarila neka tajna sanja, dugo pritažena iluzija, a Sibirija mu se je prikazivala kot daleka zemlja iz povidajke. Konačno se je ipak malo sabrao.

„Tanjuša, ja te isto ljubim ... u svojem životu nisam nijednu žensku ljubio ovako iskreno, kot tebe ... ali teško mi je, kad pomislim da moremo samo kratko vrime biti skupa. Ja ne morem ostati cijeli svoj život ovde ... iako ovako dobre ljude neću već susresti u svojem životu ...“

Dalje mu nij dala govoriti. Ponovno ga je objamila i gorko zajecala:

„To ne smi biti ... toga ne morem podnositi ... Ostani, ostani ovde, prosim te ... Zač ne bi ostao? Naša zemlja je velika ... Ostani mi ovde, ostani ... ja te ljubim!“

Ah, Tanjuša moja, ... i mene čeka moja domovina i moji domaći ... ne morem ... Prosim te, pokusi me pozabiti, ... znam, da će to biti teško i za me i za te!“

Mislio je, da hte joj ove zadnje riči najjače rasturobiti srce, ... ali je reagirala sasvim drugačije. Tanjino lice se je malo razvedrilo, pojavio se je još i kratak smišak oko nje usnic. Izgladala je, kot da joj je neka ugodna misao pala u glavu.

„Onda, Vilim ... onda me zami sa sobom u svoju domovinu. Idem s tobom prik Urala u Evropu.“

„Ali Tanjuša, ne moreš si predstaviti, kako daleko je do moje domovine. Je li bi se koč onde snašla, med sasvim tudjim narodom. To bi bilo skoro nemoguće za te.“

„Onda već nima smisla, da duglje živim. Onda je sve pri kraju!“

Vili ju je batrio, da misli samo najbolje za nju i za se.

„Zač si samo tako nježan k meni, Vilim? ... Zaista ne morem živiti bez tebe ...“

Dalje već nij mogla govoriti, jer su joj suze zadusile svaku rič. Vili je očutio nje suze kroz svoju košulju. Konačno mu je zaspala na prsi. Onda je prvi put čutio Tanjino vruće tijelo na svojem tijelu.

Misec se je opet skrio za oblake, i u Vilijevoj sobi je ponovno zavladalala noć.

U istu dob nij išlo ni Joži bolje. Starija Tanjina sestra je bila sama u sobi. Čutila je takovu samoću na srcu, kot još nikad u svojem životu. Nij si mogla najti počivka, trapio ju je takov nemir, a nij točno znala, zbog čega.

Sada se naglo skoči i projde po sobi. Opletenu kosu je raspustila. Neka nutarnja moć ju je silila k nečemu, čemu se nij mogla protiviti. Niti je poslušalo nje tijelo razumu, nego su ju nosile noge sve dalje i dalje, kroz predsobu u Jožinu sobu.

U Jožinu sobu je prodirala slaba svitlina iz predsobe, kad se je Nadja sjela uz Jožu na stelju. Kot da je netiko odvalio teški kamen od nje srca, ki ju je dosad stalno tiščao, nij čutila ni mrvičice straha, nego je nje duša lebdila kot mlada ptica.

Konačno je tihim glasom šapnula:

„Joso ... moj Joso ... ja te tajno ljubim ... očuti moju ljubav!“

Ali ju Jože nij čuo. Imao je naime neobično tešku sanju. Sanjao je, da se sa svojimi domaćimi vozi po naglom putu na polje. Nijaju već staroga konja Orana, nego mladjega sa črije-nom dlakom. Na koli na drivenom sidalu sidu njegov otac Tome, kraj njega Tilda i Marica. On sidi sam odzad u koli. Otac je u ruki držao vojke i velik bič.

Zač otac tako poganja konja? Zač ga stalno šiba, kad je i tako preljut?

Put je nastajao sve pogibeljniji. Črijeni konj juri još većom brzinom, a kola su se sve jače tresla ... Joj, ... otac će spasti

s kol, ... još samo s pol tijela sidi na daski ... Zač ga Tilda ne drži? ... Ne, zela mu je još iz ruk vojke i bič. „Tilda, drži oca! Upast će ...“

No jur je bilo kasno ... Črijeni konj je uzmahnuo hrio, začela su se lamati kola. Kotači su poletili s osiju. Na sidalu nij već bilo ni oca, ni Marice. Sidila je još samo Tilda, ka je dalje ludo poganjala konja. Kola su letila prema nagloj jami ... pred njimi je zijala strašna dibina.

„Za volju božju, Tilda, postani ...! Postani!“ Kanio je pojti k njoj najper, da joj istrigne iz ruke bič, ali nij mogao s mjesta, kot da nima nog. Jur je gledao u škuro dno dibine. Tilda nij kanila prestati poganjati konja, dokle nisu počeli padati u dibinu! „Joj, Tilda, moja Tilda ... Tilda draga, ... Tildaaa ...!“

Sada se je Jože prebudio. Vas je bio mokat od pota. „Oh, hvala Bogu bila je samo sanja“, uzdahnuo je Jože, tarući rukom svoje potno čelo. „Ali gdo ovo sidi pokraj mene na mojoj stelji? Da li ovo ipak nije bila sanja, ... je li istina, Tilda! Da li sam jur zaista doma ...?“

Nadja mu je počela trti pot na obrazu i nježno gladiti njegovo lice. Jože u polusnu nij čutio, gdo ga gladi, bio je uvjeren, da je Tilda kraj njega.

„Je li ovo moguće? Tilda moja, ti si ovde ... Hvala Bogu, da si uza me. Bila je dakle ipak sanja.“

„Ja, Tilda? ... Ne, ja sam, Nadja. Zač tako uzrujano vičeš, Joso?“

Stoper sada je Jože vidio, kade je i gdo je pokraj njega.

„Pak ča iščeš u ovu dob u mojoj sobi?“ pita Jože, na pol još u snu.

„Ne znam, ča je s manom ... ne morem spavati.“

Jože joj je počeo predlagati, ča neka udjela, da bi zaspala. No vidio je, da ga Tanja uopće ne sluša.

„Željim te poljubiti, Joso. Samo jedan jedini poljubac ... i kušne ga svim žarom svoje nježne i strastvene duše.“

Jože je bio sasvim presenečen od ovoga nenadjanoga

postupka. Nij se mogao snajti. Ali najednoč se sabere Nadja, obrateći se k njemu:

„Ne ide mi u glavu, Joso, u snu si vikao ... Tilda ... Tilda. Gdo je Tilda? Je li znamda tvoja žena?“

Jože joj je povidao, da je oženjen, da ima kćerčicu, Maricu. Vidilio se, da je to otkriće pokosilo Nadju. Udrila je u plač. Jože je imao dost muke, da ju umiri:

„Zač si najednoč tako žalosna?“

„Jur zdavno te otajno ljubim ... Oprosti, Joso! Zač mi nisi rekao prije, da si oženjen?“

Nadja je tužno obisila glavu i opet zaplakala. S plahom nadom u očima je gledala Jožu, možda se on samo šali. Ali ne, ... mora biti istina. Zač mora biti sudbina ovako kruta i nemilostivna.

Po času ipak pita:

„Josu, je li me rado imaš?“

„Da, Nadja ... imam te rado ... Rado, ča si slična mojoj ženi Tildi ... imate isti obraz, iste vlasi, razlika vam je skoro jedino u imenu.“

„Ipak ne vjerujem, da te ta tvoja Tilduša tako voli kot ja!“

„Voli? Pak još i kako me voli ... Vidiš ov črijeni rubac nad mojom glavom, on me stalno spominja na nju.“

„Spominja te, ča, ta rubac? Pak kako dugo je tomu, da nisi vidio te tvoje Tilde?“

Jože diboko zdahne i odgovori:

„Prošlo je jur punih deset ljet, Nadja. Skoro ne morem vjerovati.“

Nadja se je skočila, kot da ju je gdo ubo.

„To nij moguće, Josu. Deset ljet nisi vidio svoje žene, ka te je nekada ljubila. I ti mi poviđaš, da te ona još uvijek ljubi? Premisli dobro, ka zdrava žena more po deseti ljeti ljubiti to, čega nimal!“

Kanila je govoriti dalje, ali ju je Jože oštro prekinuo. Naglo se skoćio, porinuvši Nadju od sebe. Rekao joj je, neka ne govori

dalje, čega ne razumi. Tilda je prisegla pred oltarom Majke Božje vjernost, dokle ih smrt ne razluči... Da, vjernost do smrti! A ona sada tvrdi, da ljubav zgine po deseti ljeti. To nij moguće, toga ne more biti, ne i nikada ne!

Jože se je okrenuo na drugu stran, da već ne bi vidio Nadje. Divojka ga je počela tišiti:

„Ali Joso, umiri se! Nisam te kanila rasturobiti... oprostimi...“

Jože je držao Nadjinu ruku i sjeo na stelju, zbunjeno gledajući preda se. Strašne misli su mu bludile po glavi... Ima znamda Nadja zaista pravo?... Ljubav po nekom času gine i mine. „Me Tilda znamda neće već ljubiti, kad se vratim domom u Gradišće? Ne bi bilo ipak bolje, da ostanem zauvijek ovdje u Sibiriji...? Ne, moram se vratiti u svoju domovinu. Ako me nigdo drugi ne primi, primit će me moj otac!“

U tom trenutku je Jože začutio takovu bol za domovinom, da su mu zabilistale suze u očima. Bio je čisto slomljen, kad se je obratio k Nadji:

„Nadja, vratit ću se u svoju domovinu. Ne morem vjerovati, da me je razljubila moja Tilda... idem se osvidočiti sam... otputovat ću k mojoj ženi!“

„I tvoja žena je samo človik... a človik nij Bog, nego slabo biće.“

Jože je još uvijek stiskao Nadjinu ruku.

„Da, Nadja, jur je prik deset ljet, da nisam vidio svoju ženu i našu kćerčicu Maricu, svojega oca i svoj dom. Da mi nij pomogao sam Bog, požrknula bi me Sibirija zauvijek... Bar je ovdje kako lipo... doma je ipak najljepše i najbolje.“

„Ne uvijek, Joso. Znaj, da je sudbina drugačija, nego si ju predstavljaj človik... Ali Joso, djelaj, kako misliš, da je najbolje za te.“ Nadja ga pogladi po obrazu i nastavi. „Kad dojdeš u svoju domovinu... ako te tvoja Tilduša ne bude već ljubila... obećaj mi, da ćeš se vratiti najzad k meni... Ja ću te čekati!“

„Obićem ti... Nadja! Obićem, dojt ću.“

Nadja je objamila Jožu oko vrata. Poljubivši ga, otišla je u svoju sobu na spavanje.

Jože dugo nij mogao zaspati. Svakorjačke misli su mu bludile po glavi, nij imao mira, jer mu je neprestano dolazilo na pamet, ča mu je rekla Nadja.

More li to biti istina, da ga Tilda po toliki ljeti već ne ljubi? Ne bi li znamda bilo bolje, da ostane ovdje? Nadja je zaista izvanredno ljubezna žena. Ovdešnji ljudi su od srca dobri. A ča ga, Bože, čeka doma...? Ča se je u ovi ljeti sve moglo preminiti...? Ili ipak nima Nadja pravo...? Ne, ne... nje tvrdnja ne smi biti istinita!

Za Austriju je 26. oktobar 1955. ljeta znamenit dan. Toga dana je zemlja postala neutralna i nezavisna država. Svakudaj se je govorilo o „čudu“ austrijskoga Državnoga ugovora. Zato nij ni čudo, da je ov dan postao državnim svetkom.

Kako je predvidjeno bilo u Državnom ugovoru, vratili su se iz Sibirije zadnji transporti zarobljenikov; no Jože Jandrića nij bilo med njimi. Sada već nijedan nij očekivao, da će se ikada vratiti. Osušila se je i zadnja kapljica ufanja. Zadusila se je ali i nekadašnja snaga ljubavi.

Zadnji vlak iz Sibirije je opet bio najbolji dokaz, da je Jože Jandrić zaista pogubljen.

Za Jandrića bila bi znamda sada isto udrila ura slobode. Ali bilo je prekasno. Sa svojim tovarušem Vilijem Wernerom bio je nadalje zarobljen... Ali ne u logoru broj 700/2, nego kod dvih sestara, Nadje i Tanje, usred Taige u Šatorki.

Lipši i bolji život ne bi si niti željiti mogli. Osobito je starija Nadja podvarala Jožu u svemu i mu ugadjala, kako je samo najbolje mogla. Čvrsto je bila uvjerenana, da će Josu u domovini doživiti razočarenje, da će se opet vratiti u Šatorku i postati nije muž.

Za Vilija je nešto laglje, jer nij oženjen. Mogao bi se lako ženiti za Tanjušu pa ju kasnije zeti sa sobom i u Nimško. No to su bile samo iluzije – sanje. No koč su i ovakove sanje korisne. Čovik odavna sanja i sanjat će uvijek.

U ovakovi razmašijani prošla je i duga sibirski zima i došla nova dob, novo protuliće.

Početak jula 1956. ljeta stigla je brigada Geološkoga zavoda u Šatorku s namjerom, da ovdje najde velike količine zemnoga plina. Stigli su na veliki teretni auti s različitim instrumenti i svakorjačkim spravi za iskanje. Na manjem autu došao je i peljač brigade, inženjer Grigorij Serpuhov. On je bio glavni odgovorni za čitavu akciju. Imao je nalog, da čim prije javi centrali u Omsku dalje izgleda, da bi se prema potrebi planirali i napravili puti kroz Tajgu.

Dolazak Serpuhove brigade bio je za Šatorku senzacija.

Bila je srića, da su puti u Tajgi bili dijelom jur gotovi. Za to se je moralo zahvaliti marljivosti stanovnikov Šatorke. Gasolin je imao pune ruke posla, dokle je smjestio dvajset ljudi. Na sriću je partijski stan dost velik. No šefa brigade, inženjera Serpuhova, pozvao je Gasolin u svoj stan. Smjestio ga je u istoj sobi kot i Jožu Jandrića.

Po nekoliko dani se je Jože tako dobro sprijateljio s inženjerom, da mu je mogao razjasniti vas svoj položaj. Gasolinovi gosti su s vrmenom razvili običaj, da se pred spavanjem još malo porazgovoru. Jednoga dana je Serpuhov rekao, kako ga čudi, da su se nekoč ovdje u Tajgi mogli naseliti ljudi. Jože je potvrdio, kako su se čudili Vili i on, da su našli u ovom kraju ljude, i to neobično srične i zadovoljne ljude, kim moraju u mnogo čem biti jako zahvalni. Ali ga ipak svakim danom trapi veća želja, da dospene u svoju domovinu.

„Ča, jedno ljeto živiš ovdje u Šatorki? Pak ne misliš na mogućnost, kako bi došao opet bliže domovini?“ čudio se je inženjer.

„Mislim . . . pak još i kako! . . . Mislio sam jur, i da vas prosim za pomoć. Vi ste, vjerojatno; naša jedina i najbolja mogućnost. Bez vas bi nas ova zemlja zauvijek požrknula. Prava je istina, da Vili i ja imamo lip život ovdje usred ovih dobrih ljudi, ali čežnja, da opet vidim svoju ženu i kćerčicu, svojega jur staroga oca, javlja mi se svakim danom bolnije. Ča mi koristi ov lipi život, kad nisam u svojem domu . . . med svojimi domaćimi? Za me je ovo ipak daleka tudjina, i to će mi i ostati, dokle budem ovdje.“

„Potpuno te razumim, Joso, moja domovina je isto odaljena na tisuće versti, u okolici Kijeve. Onda mi živi mlada žena i dvoje male dice. Samo dvakrat u ljetu imam mogućnost, da ih vidim. To je jako malo za obitelji, . . . ali ča morem, ja sam namjesnik državnoga zavoda za iskanje zemnoga plina. Od nas se očekuju svaki dan bolji uspjesi. Velika srića za nas je ova krajina. Uvjeren sam, da ćemo u kratkom vrimenu postignuti sigurni uspjeh. To bi i za vas mogla biti mogućnost, da dospenete u vašu domovinu!“

„Tisućkrat vam hvala, inženjer Serpuhovi!“ zaviknuo je oduševljeno Jože, „dakle vi ste nam zaista pripravnimi pomoći?“

„Od sebe razumljivo . . . zač ne? Čim postignemo prvi uspjeh kod iskanja zemnoga plina, tim je vaš put otvoren do transit-viaka u Omsku.“

Ove riči su Joži godile kot najbolji lijek za dušu. Najvolio bi objamiti Grigorija Serpuhova od veselja.

I zaista nisu morali dugo čekati na ta trenutak. Jur koncem augusta pokazao se je prvi veliki uspjeh. Za člane geološke brigade značilo je ovo novo polje zemnoga plina pravu rijetkost, jer je obećavalo do sada najveću količinu toga dragocjenoga goriva. Ovo je naravno bila velika radost i za inženjera Serpuhova, no vjerojatno još srićniji je bio selski predstojnik Gasolin. Počeo je jur kovati posebne plane. Ča ako postane Šatorka u kratkom vrimenu industrijski varoš?

Samo pop Tugaj nij se veselilo ovomu uspjehu, otkad je čuo od Jože vist o njihovom odlasku ovom prilikom. Tužan je hodio po svojoj crikvi, nigdir si nij mogao najti pravo mjesto. Konačno se sjeo na jednu klupu, nagnuo glavu, zakrio oči, ke su počele roniti suze. Predstavio si je, kako je blizu čas rastanka, kad hte ga ostaviti ljudi, kim se je take divno priviknuo. Teško će biti i Tanjuši, kad čuje ovu novost. Ona će poluditi. Isto i Nadja, ka se je zaljubila u Jožu ... „Oh, sveti Ilija, pomози mi!

Pokusit ću im još jednoč objasniti njihovu sudbinu. Reći ću im, da hte ovde ostaviti ov lipi život, a ne znaju, ča ih čeka doma! Toga nitko ne zna. Pitat ću Josu, gdo će nadalje voziti ljude? ... Joj, kako hte se svi turobiti. Tužni hte biti još i konji, ki su mu spasili život. 'Ostavit ćeš nas i ovo naše selo ... našu lipu i ugodnu krajinu!' Da ... da! Sve ovo ću mu reći ... i to odmah.“

Pop Tugaj se je velikimi koraki otpravio iz crikve. Ali pred vrati dojdou preda njega Jože i Vili. Po obrazu im se je vidilo, kako ih trapi nemir.

Kako najti najbolji izlaz iz neugodnoga položaja? Zaista nij lako, lučiti se od ljudi prave romantike i dobrote. No morala se je pregaziti i ova granica. Vilija je doduše grabilo za srce, kad je pomislio na svoju ljubav ... na Tanjušu. Rastati se od divojke, ka ga tako ljubi.

„Ne, neće moći podnositi lučenje, puknut će joj srce. Bit će najbolje, ako skrsnemo u ranu zoru, kako nam je svitovao Grigorij. No, dostoji li se uteći kot kukavica? Teško mi je pomisliti, da ću ju ostaviti samu ... moju Tanjušu ... ostaviti nje vitko tijelo, nje lipe plave oči, žutu kosu. Joj, kako je bila lipa ova ljubav – no kratka.

Zač kratka ...? Kriv sam si sam, ako ju ostavim. Nikada u životu nisam ljubio divojku kot nju ... pa sada bih ostavio nju zauvijek? Ne ... ne! Dojt ću po nju.“

Ta misao se je Viliju činila sve boljom. Zač i zaista ne bi došao po nju, i to s pravimi papiri i pasošem? Mogao bi se ovde

oženiti, a zatim Tanju zeti kot svoju ženu sa sobom u Nimsko. Ljubav ne pozna granic – za Tanju bi dao, kot mu se je činilo, i svoj vlašći život.

Mnogo lakše je bilo za Jožu. Nadja je čvrsto uvjerena, da će Jože dojt najzad. Vili je smatrao svoj položaj mnogo težim ... Zač diviči rasturobiti srce? Mislio je, da će ipak prihvatiti Grigorijev prijedlog.

Konačno su stali pred popom Tugajem. Mučali su s obišenimi glavami, nijedan se nij usudio sprogovoriti rič. Med njimi je vladala mrtva tišina, jer su im manjkale potrebne riči. Jože se je ipak prvi snašao. Bilo mu je teško, kad je vidio, kako se svitu Tugaju suze u očima.

„Dragi duhovni oče ... došli smo vam uznaniti, da nam se je pružila mogućnost ... dospiti u željenu domovinu.“

Tugaj nij bio presenečen, jer je znao, zbog čega su kod njega. Vindar je pokušio ispuniti svoje nakanjenje, makar i zadnji put. Progovorio je muklim glasom, ki je još drhtao od nedavne uzrujanosti, no polako se smirivao.

„Jur mi je sve točno poznato. ... Znam, da ćete u rano jutro tajno napustiti naše selo. Je li vam je poznato, ča ćete prouzrokovati vašim odlaskom? Niste li začutili, da je vaša sudbina doživotno povezana s našom divnom krajinom? Sada kanite napustiti mene i naše selo? Zač sve ovo? Vam, more biti, ne ide lipo i dobro?“

„Predobro nam je ovde, i naredno je to uzrok i kijuč za našu odluku. Tisućkrat vam i svim drugim hvala, dragi duhovni oče!“ odvratio mu je Jože drhtećim glasom, pa je nastavio. „Lako bi bilo živiti dobar život u tudjini, kad ne bi bilo te velike čuti za domovinom. Čim bolje komu ide, tim veća bol ga trapi za svojom domaćom zemljom. Ne moremo se protiviti sili, ka nas privlači, kot neki magnetizam.“

„Da, razumim vas, no budite si svisni, da morete doživiti i veliko razočaranje. A onda će vam biti žao, ča ste ostavili ovo mirno selo i srične ljude ... Pomisli, Joso, da ćeš ostaviti ovde

žensku, ka te voli i ka bi dala sve za tebe. Pomisli... ča bi te moglo čekati u tvojoj domovini...! Tvoja žena je skoro jedanaest ljet prez tebe. More biti, da ne bude već srična ona... ili ti. Misliš, da moreš siiti ljubav? Ne... to ne ide..."

"Prosim vas, oče Tugaj... prosim ne govorite dalje! Teško mi je misliti na sve ovo."

S početka je Jože govorio tiho, a onda je izustio pojačanim glasom:

"Ja svoju ženu još uvijek ljubim, moju kćerku, moga oca i moj dom. Preživio sam gorke dane u logoru u groznoj zimi... preživio sam big u slobodu u bludjenje po Tajgi. A sada da se odrečem povratka u svoj dom?"

Jože je bio vas izminjen, njegovo lice se je grčevito treslo. Vidilo se je, da su ga potresle vlastite riči. Diboko uzdahnuvši je nastavio govoriti:

"Mislit ćete, kako sam postao nezahvalan. Ne... No, ne morem dalje sve to podnositi... Nadji sam jur obećao, obićem i vam: U slučaju, da bude doma tako, kako mi vi proričete, vratit ću se opet simo u Šatorku... Da. Dojt ću sa svim protivnim, kot človik... to vam obićem. Jer dosle sam još uvijek pred Bogom i svitom oženjen muž."

Tugaj nij mogao mnogo govoriti, jer su ga ponovno ganule Jožine riči, nego je samo opomenjivao muklim glasom:

"Človik si, Joso... človik se pozabi, pozabi tim laglje, čim je odaljeniji. Željim ti samo sriču...!"

U tom hipcu je Jože objavio Tugaja oko vrata. Samo nimo je čekao... ali u njihovci srci pojavilo se je neko čutenje, neka bol, pa su se obadva počeli plakati.

Plakao je i Vili, ki je dosle stao pokraj njih kot kameni kip. Zagrabilo ga je za srce, kad je pomislio na svoju ljubav. Kot u snu je opet vidio svoju Tanjušu; pred očima mu se je pojavio cijeli roj divnih prizorov, činilo mu se je, da je postala još lipša i nježnija, kot da kani reć: "To ne more biti istina... ne... Vili, ostani... ostani ovde!" Bože, zač je ljubav ovako

slipa? Do nje se nikad nisam preveć zanimao za ženske, ali kad sam planuo prema njoj, skinuo bih joj plavo s neba u svojoj slipoj slabosti, jer sam ju svakim danom zavolio sve jače.

Vili si projde rukom prik čela, ko mu se je pokrilo dibokimi nabori. Oči je upro u tla, kot da se sramuje pred cijelim svitom.

"Da se još predomislim u poslidnjem trenutku? Da Joži velim, neka sam otputuje u domovinu? Ja ću ostati ovde!... Bože, kakove misli... rastati se s Jožom, s kim sam preživio svoja mlada ljeta u najgorji hipci života? Ne, to ne morem. Pa ča bi i ovde prez njega? Da li bi imali u mene povjerenja? Kako dugo? Ne... i mene goni sila u moj dom, sam Bog bi znao, kakova će biti daljnja sudbina Tanjuše i moja..."

Vili bi još i dalje sanjario, da nij i njega objavio Tugaj oko vrata i pitao zaplakanim glasom:

"Vilim, moj dragi prijatelj, i ti me kaniš ostaviti? Bud, da ćeš ti ostati, pa ćemo skupa igrati šah? Imaš i Tanjušu, ka te voli nego svoj vlašči život... Pomisli, da će joj puknuti srce, ako ostane bez tebe... toliko je podlegla tvojoj ljubavi."

Vili je mogao samo uzdisati od teške tuge. Skoro nij mogao govoriti, i sabravši svu svoju snagu, projecao je drhtavim glasom:

"Oče Tugaj, ne morem si pomoći... čežnja za domovinom je i mene nadvladala. I ja sam se odlučio kot Jože..."

"Oh, sveti Ilija... i ti ćeš otputovati? Zač? Ti si slobodan. Ti nisi oženjen kot Joso, pa ostani kod nas! Ali obadva ćete nas ostaviti. Bio sam uvjeren, da ćeš nam barem ti ostati..."

Vili je razlagao ražalošćenomu popu, kako ne more ostaviti svojega tovaruša, s kim je preživio najteže dane i strahote svojega života. A sigurno ga čekaju i njegovi domaći. I on ljubi iz sve duše Tanjušu i čuti i nje ljubav. Pa je to vjerojatno i najveći uzrok, ki ga goni u domovinu. Jer za sada on nij osoba, ka postoji za vlasti. To bi morali potvrditi njegovi dokumenti i papiri, ki se nalazu doma. Njegova iskrena želja je, da se oženi s Tanjušom i da ju zame sa sobom u domovinu kot

svoju pravu i zakonitu ženu. Rekao je, da njegov otac ima tvornicu rublja i da će se sigurno veseliti ovako urednoj snahi, kakova je Tanja. Ovako će se sve spuniti, ako mu bude milostivna božja sudbina.

Vilijeve iskrene riječi su ipak malo smirile popa Tugaja. Bilo mu je još uvijek teško oko srca, kad bi pomislio o ovom nena-dijanom rastanku. A još teže, kad bi si predstavio, kako će biti skoro nemoguće obatrnuti Tanju i Nadju, a i samoga sebe.

Još isti večer je inženjer Grigorij Serpuhov sve uredio za svoj rani odlazak u Omsk. Morao je odmah javiti veliki uspjeh svoje brigade u okolici Šatorke. Tribalo je zeti sve plane sa sobom, da se točnije prouči to mjesto, da se najdu i iskoristu novi zviranji. Zbog toga će morati i predložiti planiranje novih putev u Tajgu.

Kod predstojnika Gasolina je sve majstorski uredio, ča se tiče Jožinoga i Vilijevoga odlaska. U svojoj radosti o uspjehu kod iskanja zemnoga plina platio je inženjer Joži tako veliku svotu rubljev za konje i kola, da bi lako mogli dvakrat platiti put u domovinu i najzad.

Da ne bi došlo do nekakvih neugodnosti, zamućao se je od odlazak selskomu stanovništvu i dvim sestram Tanji i Nadji.

Jutarnji mrak je još pokrivao Šatorku, kad je krenuo inženjerov auto iz sela. Činilo se je, da još i breze u Šatorki višaju turobnije svoje kite. Za Jožu i Vilija minule su zadnje minute u ovom romantičnom i mirnom selu. Jože se je u pravom miru oprostio od Gasolina. Zahvalio mu se je za svu gostoljubivost i za lipu svotu pinez. Oprostio se je suznimi očima, u nadi, da to nij rastanak zauvijek.

Vili se je mnogo teže lućio od Tugajevoga stana. Zadnji pogled je hitio na malu drvenu crikvu, u koj će pop Tugaj za nekoliko uri tolići njegovu milu Tanju i Nadju.

Dobro, da su selski stanovnici još spavali u dibokom snu, jer bi drugačije rastanak bio nepodnošljiv. Ovako je samo popu Tugaju od žalosti krvavilo srce, kad je suznimi očima i bez

riči pratio kroz oblok svojega stana odlazak svojih mladih prijateljev. Njegovo tijelo se je zgrčilo, kad je začuo brundanje Gorijevoga auta. Prsti njegovih ruk su grčevito stiskali rub obloka, zatim se je spustio u naslonjaču i zakrio svoje lice.

„Za jedan dan dobre vožnje smo u Omsku“, rekao je Gorij.

„Oh, da nek ne bi bilo benzina u tanku“, uzdahnuo je Vili. Ali na žalost je motor bižao na dizelovo ulje, drugačije bi Brusov i Plotkin bili ispraznili tank. No u tom času nisu niti bili u slobodi, nego su sidili u zadržnoj uzi, jer su kod posljednje partijske manifestacije zamotali krumpire u državnu zastavu.

Još jednim zadnjim pogledom oprostili su se Jože i Vili od Šatorke, dok se selo nij izgubilo po zaokretu u jutarnjem mraku. Vili je muklim glasom zdihavao:

„Do videnja, Tanjuša moja... dojt ću opet... Običem ti iskreno, ... dojt ću!“ ali plač mu je davio glas.

Po tri dani čekanja na kolodvoru u Omsku su konačno dospili na brzi vlak Omsk – Sverdlovsk – Kazanj. Zamišljeni i bez riječi su promatrali kroz oblok rusku krajinu, ka je kot na filmskom platnu jurila mimo njihovih očiju. Vidili su male drvene staniće i velike zadruga, sela, ka su u hitrini vozećega vlaka skrsavala u nepreglednoj ravnici. Samo rompotanje kotačev bludilo je mir i tišinu. Neizreciva samoća je zavladala med njimi. Čim hitrije su se odajivali od Sibirije, tim veći nemir su začutili oko srca. Na trenutke im se je činilo, da ih ostavlja svaka želja za domovinom.

Joži su škure misli mutile glavu. Ča će doživiti doma? ... Kakova sudbina ga čeka? ... Je li će se sve obistiniti, ča su mu poricali u Šatorki? ... Ne, ne more svega toga vjerovati ... Pak i njegov otac još živi, on ga sigurno nij još pozabio, kako bi ga mogao, on je njegov sin ... Ali ča. ako otac već ne živi? ... Bože, ča će onda? Samo ovo jedino ufanje mu je ostalo, da nij izgubio svu želju za domovinom.

Ni Vili si nij mogao najiti pravo mjesto u vlaku. Počeo je pohađjati, kot prez glave. Polako si je začeo predstavljati svoj dom. No ča je njemu dom prez Tanjuše? ... Domovina će mu biti prazna... Vladat će praznina oko njega... ča mu znači još ov život prez nje? Je li će sve moći podnositi? Da je samo njegova Tanjuša uzta njega... da čuti samo nje mili dah... Počeo je čútiti, da je prez nje... prazan. A ostavio ju je kot kukavica, bez poljupca, bez rastanka... bez svega. Utekao je kot kradljivac... da, i bio je kradljivac. Ukrao joj je srce, tijelo... oh, kako će sada biti ranjeno nje srce. Sve jače je milovao dragu divojku. Konačno je zaplakao, kot još nikad u životu. Suze su mu zamutile oči. Počeo je u žepu iskati rubac, da obriše suze.

Ali ča je to u njegovom žepu? Neki papir! Da, papir, sličan pismu. Neko vrime je gledao papir, zatim veli Joži:

„Jože, pogledaj, našao sam u žepu neki papir, izgleda da je pismo!“

„Pismo? Je li to moguće?“ začudio se je Jože, ki je dosada zamišljeno gledao kroz oblok.

„Evo, otvori i pročítaj! Ne znam to čítati, a sada ne bih bio niti u stanju.“ Vili je teško uzdahnuo i sjeo na sidalo uz Jožu.

Pismo je bilo pisano jako uredno.

„Moj ljubljeni Vili!“

Plačem se za tobom... Znala sam da ćeš otputovati. No plačem i od veselja, jer ti željim, da dojdeš u svoju domovinu. Znaj, da nismo razlučeni, vas svoj život ostat ćemo svezani, jer si ti u meni ostao za cijeli život.

U jeseni ću roditi dite... ako bude divojčica, zvat će se kot ja, Tanja, ako bude dičak, dobit će tvoje ime, Vili. ... Dite od tebe, imat će tvoje plave oči, tvoj posmih i tvoj duh... Srična sam, moj Vili. ...

Ljubim te kot zemlja sunce. Ne pozabi me,

tvoja

Tanjuša!“

Vili je skinuo Joži pismo iz ruke i taknuo je u žep. Čudnovitan mir je zavladao nad njim:

„Ja sam ostao u Sibiriji“, zaviknuo je kot izvan sebe. „Kot dite ću se igrati u pijesku, plaznit ću po najvećem stabalju, gradit ću male staniće, ležat na suncu uz moju Tanjušu. Bit ću uvijek kraj nje, držati ju za ruku, čútiti dihanje moje drage... Oh, kakovo čudo! dogodilo se je čudo...!“

Jože ga nij mogao razumiti. Vani su dalje letila sela, polja i stani u daljinu. Bilo je sparno. Večernji zadnji traki jur evropskoga sunca prodirali su kroz obloke viaka.

Početkom oktobra su dospili u posljednji ruski varoš pred madijarskom granicom: Mukačevo.

Da, lako je bilo putovanje po Rusiji. Mnogo teže je bilo, kako preći granicu prez ikakovih papirov i pasošev. Nekoliko dan su zvidjevali okolicu, premišljavali, kamo i kako dojti prik granice.

Jednoga dana su opazili pokraj kolodvora teretni vlak s madijarskim natpisom. Vidili su, kako prekladaju djelači kise, velike oko dvih metrov. Bile su predviđjene za Madijarsku; zadržavale su dijele za svakorjačke poljodjelske štroje i traktore. Dijeli su bili obviti slamom.

I najednoč im je sinula u glavu vražja misao: pojti u noći u vagon, isprazniti po jednu kisu, u nju se leći, zatvoriti nad sobom pokrivalo – zatim tišati, dok ne dojdu prik granice.

Plan se je izvrsno ugodao. Po osmi ura vožnje bili su u Madijarskoj. Na kolodvoru u MiškoLCu i u samom varošu bilo je njihovo presenećenje ali veliko. Na nijednoj ulici nij bilo viditi ni žive duše. Zaman su svakudaj iskali čloVika – ali nigdir nij bilo nikoga. Izgledalo je, da je varoš izumro... Kade su samo svi poštranzani? Zašli su dalje u varoš. Svagde isti kip, sve tiho. Išli su pokraj nekoga stana, ki je imao male obloke iz pivnice. Jože se je sasvim slučajno prignuo i pogledao kroz obločić... i ča zagleda? Sva pivnica je bila nabita s ljudi. Ča bi to moglo značiti, zač se ljudi shranjaju? Sigurno nešto nij u redu!

Najednoč se javi neki glas iz pivnice na madjarskom jeziku:

„Za volju Božju, ljudi, shranite se, odmah moru doći ruski vojnici s oklopljenim koli i panceri. Shranite se!“

Sva srca, da je Jože razumio toliko madjarski. Vili se je opet jednoč morao diviti svojemu tovarušu, ki, izgleda, govori sve jezike Istočne Evrope.

Jože i Vili su na svoje veliko čudjenje morali doznati, da je toliko ljet po boju u Madjarskoj buknuła revolucija protiv komunističke strahovlade. Ugar, ki se je bio javio iz shranjišća, nij se manje čudio neznanju dvih tudjincev.

Dalje ali već Jože nij spitkovao, nego je zgrabio Vilija za ruku, da se zgubu za nugao neke male ulice.

„Bože, kamo smo opet zašli!“ uzdahnuo je Jože, kad je povidao Viliju ovu vist. Vili je samo mahao glavom.

U nekom dvorišću je stao teretni auto s natpisom: ELJEN IMRE NAGY. Jedan mladić držao je madjarsku zastavu, čopor drugih se je u najvećoj tišini pripravljao k odlasku. Kanili su čim prije dospiti u Budimpeštu, kade se je pripravljao glavni juriš na sve, ča je sovjetsko. Kad su mladići zaobilicili Jožu i Vilija, pozvali su ih k sebi na teretni auto. Kad su doznali, gdo su, ponudili su im, da moru s njimi do Budimpešte.

Medtim se je situacija u Budimpešti pogoršala. Pogoršala osobito za one hrabre ljude, ki su u svojem mladenačkom zanosu kanili nadvladat nadmoćnoga brata. Njihova nada na pomoć od strani rastešla se je kot jutarnja magla.

Teretni auto, na kom su bili Vili i Jože, nij već krenuo u Budimpeštu. Kako se je čulo, začela su se u glavnom varošu velika masovna hapšenja. Ista sudbina bi zatekla i ove mlade borce za slobodu Madjarske. Tako im je preostao samo big na zapad u veću sigurnost.

Po jednodnevnom putovanju jer teretnjak – sad jur prez svakoga natpisa i prez madjarske zastave – dospio u Šopron.

U varošu je vrvilo od ljudi iz svih krajev Madjarske. Osobito velika gužva je vladala na kolodvoru. Sve je čekalo vlak

iz Austrije u nadi, zagledati na oblaki vlaka koga poznanca ili rođjaka. Ovo je bila onda najbolja mogućnost doći u blizinu svojih dragih i iskoristiti ov čas kratke i slatke slobode.

U jatju čekajućih rivali su se i mnogobrojni bigunci, mladići, kim je jur gorilo za hrptom, i ki su u zadnjem trenutku pokušili proteć nemiloi sudbini.

U ovoj množini ljudi stali su prez riči i Jože Jandrić i Vili Werner. Manjkale su im riči. Riči rastanka. Nij lako rastiati se s tovarušem, s kim je človik preživio tolike muke, pogibeli, no i toliko hrabrosti i romantike.

No sve je jednoč pri kraju... a svaki konac je ujedno i novi početak. Pobjeda nad samim sobom je najveći dobitak u človičjem životu.

Oko peti je vlak stignuo u šopronski kolodvor. Gužva je postajala sve većā. Larma i vika bi narasla osobito onda, kad je gdo zaobilicio svojega poznanca. Ovom prilikom su putnici iz Austrije hitali svojim male paketiće s oblaka.

Jože i Vili su se zadnjič objamili. Zadnji put su očutili ljubav jedan prema drugomu. Rastanak je obadva ganuo do srca, pa su se samo plačuć mogli oprostiti.

„Bog te čuvao, drago tovaruš Vili!“

„Isto i tebe, Jože... Poišči me po mogućnosti... Obećaj mi!“

„Da... obićem ti! Znaj, da ću u duhu biti uvijek uza te... a sada... do videnja, Vili...“

„Do videnja... mislit ću na te!“

Vili se je skinuo od Jože, morao je sakupiti svu moć, da se probije kroz ljude do ulaza u vlak, ki se je jur začeo gibati za odlazak u smiru Beča. Viliju je poslužila neobična srca, jer je ovo zbog nesigurne političke situacije bio posljednji vlad na Zapad.

Ljudi su se razāšli. Jože je ostao sam na mjestu. Zamišljeno je gledao za vlakom, dok ov nij skrsnuo za prvim zaokretom. Čutio se je osamljen, kot da je izgubio kotrig vlašćega tijela. No ufanje za domom daje mu novu snagu, da nastavi svoj put u rodno selo Bučovac.

Po širokoj državnoj cesti prema jugu otpravio se je Jože iz varoša Šoprona. Najednoč čuje za sobom topot konji. Na koli sidi muž u črnoj jupi, s astrikom na glavi i s fajfom na dugom fajfišću. Jože se postavi pokraj ceste i pita na mađarskom jeziku vozača:

„Dobar dan, susjed. Bi li me zeli sa sobom u bližnje selo?“

Vozač zaustavi konje i mahne rukom, pak pokaže na mjesto kraj sebe.

„Ti ali nisi Ugar! ... Nisi iz ove okolice, je li?“

„Ne, ja sam Hrvat iz Gradišća!“

„Hrvat iz Gradišća?“ začudi se muž i se nasmije. „Ja sam isto Hrvat, iz Koljnofa ovde blizu Šoprona.“

Jože je bio pun sriće, da se je mogao pominati po našu. To mu je po dugom času bio prvi govor na hrvatskom jeziku. U daljnjem razgovoru je doznao svu političku situaciju. Doznao je i stanje na austrijsko-ugarskoj granici. A i sam je razložio mužu iz Koljnofa svoju sudbinu i da kani prik granice u Gradišće. Tetac iz Koljnofa je najprvo mislio, da Jože ide krijumčariti, kad je pitao za granicu. Ali Jožino ozbiljno lice ga je uvjerilo, da njegov mladi susjed govori istinu. Zato ga je odvezao još u selo Nagycenk, u Veliku Cenku.

„Ovde, susjed, ide na desno put, Cenciani velu Füles-ut, ravno ovim putem dojt češ na Filež. Ov put je najsigurniji ... sada je prava dob. Zbog revolucije nij nijednoga človik a na granici. Svaki dan ide ovim putem mnogo biguncev prik u Austriju.“

Jože je skočio s kol, zahvalio se uljudnomu Koljnofcu i odjurio po fileškom putu prik u Gradišće.

Zbog maglenoga vrimena počelo se je danas prije mračiti. Tetac Štefe Košičev iz Fileža imali su još zadnji put obajti plugom. Kani li su dogotoviti lapat. Konji su jur mučno vlikli plug. Bili su izmučeni od teške jesenske rali.

„Ali ovo je zadnja brazda, ovu ću još dogotoviti, onda hitro k domu. No, glej! Na kraju lapt a jedna osoba. Ništ novoga... opet jedan ugarski bigunac. No, ovo će biti lipo. Ako bude

ovako dalje išlo, ispraznit će se sve Ugarsko. Ostat hte samo stari ljudi. Općinski stan je sasvim pun s mađarskimi bigunci. Kamo hte ih nek?“

Jože je mirno čekao, dok je orač došao do njega i zaustavio potne konje.

„Dobar večer, tetac! Kot vidim se ljetos teško ore!“

„Bome teško, ovoliko jesenskih godin je preveć!“

Tetac Štefe začnu raskvačivanjem blatnoga pluga. Jože stupi bliže, da im pomore. Vidio je: stara dob k domu. Tecu Štefi je bilo jako po volji, da je našao pomagača za nakladanje. Odmah je plug bio na koli i konji napreženi za put u selo.

„No, si i ti pogibnuo iz Ugarske?“ pitaju tetac Štefe i skoču na kola, da pripravu sidalo i za gosta.

„Ne, tetac, nisam ja Ugar ... Ja sam Gradišćanac iz Bučovca...“, rekao je Jože, smjestivši se na sidalu uz teca Štefu.

„Otkada idu i Bučovčani na šmugljanje?“ nasmiju se tetac Štefe i udaru bičem med konje.

„Poznati je, da je granica par dan prez stražarev i graničarov.“

„Ne na šmugljanje, tetac. Ne, ja putujem iz daleke daljine - iz Sibirije.“

„Ča, iz Sibirije? Šališ se sigurno!“

„Ne šalim se, tetac! Bio sam prik deset ljet u logoru u Sibiriji.“

„Sada putuješ prik Mađarske u domovinu?“

„Da, tako je ...“

„Bože, je to dugo vrime!“ začudu se tetac. „Pak si oženjen?“

„Da, žena i kćer su doma u Bučovcu. Seljak sam, kot i vi. Imamo samo jednoga konja doma, nešto zemlje i mali vinograd.“

„A gdo obdjeluje polje, prez tebe?“

„Ne znam ništ o svoji domaći, naredno moj otac, ako je još u životu ... ili moja žena Tilda.“

„Deset ljet nisi ništ čuo za svoje i za dom?“

„Da, punih deset ljet je tomu, da su me Rusi nekrivo odsu-

dli na doživotno robovanje u Sibiriji. Od onda nisam ništa čuo od njih i za nje, a kamoli o domovini.

Tetac Štefe se je potresen čudio ovomu nesvakidanjemu slučaju.

Iz turma fileške crikve začuo se je zvon na „Zdravu Mariju“, kad su stigli u selo. Teta Reza Košičeva otpirala je jur lesu, da se budu mogli odmah dovesti u dvor.

„Zač se nek ovako kasno vraćaš s polja? Znaš, da imamo još krmiljenje, škura noć je.“

„Pripravi velje dobru vičeru! Dipromio sam gosta iz Sibirije! Popašći se!“

Teta Reza je gledala s otvorenimi usti.

„Ča, gost iz Sibirije? Je li to istina? Sigurno je kakov madjarski bigunac“, mislila je starica. Ali kad je opet zatvarala lesu, vidila je, da Jože ne izgleda kot ovi bigunci.

Teta Reza je priredila zaista dobru vičeru. Nij se mogla dost načuditi Jožinomu zanimljivomu povidanju. Tetac Štefe bi najvolio, da Jože ostane kod njih. Oni su bili starci prez dice. No dom i obitelji su važniji, osobito za človika, ki prik deset ljet nij bio doma.

Zvečera u pol devetoj uri vozio se je zadnji poštanski autobus u Bučovac. Tetac Štefe su sprohodili Jožu na postaju. Teta Reza si nij dala zeti, da Joži da sobom dobre fileške slivovice. Jože se je zahvalno oprostio od ovih dobrih ljudi.

Njega je sada čekao ostatak puta ... morebit najteži njegov dio ...

Iz magle, ka je pokrivala malo selo Bučovac, počela je mižojiti jesenska godinica. Pravo jesensko vrime. U selu je vladala mrtva tišina. Iz nekoliko stani prodirala je kroz obloke slaba svitlina. Vidilo se je, da su ljudi jur većim dijelom na počivku. Nij ni čudo, odmaraju se od teškoga jesenskoga djela na polju.

Jože Jandrić je zagazio svoj najdalji i najteži put, posljednje korake do svojega stana. Činilo mu se je, da je put iz Sibirije bio kraći. Nikada nij tako čuo tucanje svojega srca kot sada na rubu rodnoga sela.

Stari plij pred selom je još isti. Ali nisu bili isti stanici u selu, ke su prije žene bilile ugašenim japnom. Stani nisu imali već onih dvih malih obločićev, nego po tri i četire velike. Zginule su male lese. Sada su velike i pokrite. Ali glej, stan načelnika Mate je još isti. Ova vrata su još stara. Da ... ovo su ta nesrična putna vrata ... ovdje je bio početak njegovim zgubljenim ljetam ...

U ovakovi misli je Jože konačno stao pred stanom, ki bi morao biti Jandrićev.

Ali Jandrićev stan je imao dva obloke, a izvana je bio bijelo pobiljen ... A ča je sada ovo? Je li ovo uopće njegov domaći stan? No mora biti ... Svidochi staro orihovo drivo. No kade su stara putna vrata? Namjesto vrat gleda u veliku pokritu lesu. Namjesto dvih malih obločićev čudu se svitu veliki četiri. Namjesto bijelo pobiljene stijene je pofarbana fasada.

Jože je bio tako potučen i smućen, da nij bio u stanju otvoriti vrata i pitati, je li ovdje stanuju Jandrićevi. Ophadjao je gori i doli, najper i najzad, nij znao, ča da počne. Da li pojti nutar ili da se vrati na Filež pak da dojde opet ujutro? Ako ga već ne budu ...

Slučajno se je u velikoj sobi nažgala svića. Jože je imao još toliko snage, da je pristupio bliže k obloku. Ča vidi? U sobi je stala mlada divojka ... oko šesnaest ljet. Jože se trgne ... je li moguće, da je ovo njegova kćer Marica? Da! Ona je ... spodobna je Tildi ... ona je, mora biti ... Da.

Sad se nij već mogao uzdržati, da ne potuče po obloku. Oblok se otvori. Divojčica pogleda srdito kroz oblok, gdo to još bludi vani u ovu kasnu noć. Vidi pod oblokom muža s brađom, ki ju uljudno i drhtećim glasom pita:

„Oprost, mlada divojka, da te još u ovu dob bludim!“

„Povi brzo, ča hoćeš, ne morem ostaviti dvi ure obloke otvorene, ča ne čutiš maglenoga vrimenta vani?“

„Morem li dojti malo nutar u sobu? Vani je hladno, i kiša pada.“

„Biguncev ne tribamo, za nje je mjesto u logoru!“
„Ali ja nisam bigunac. Kanim pitati, je li ovo Jandrićev stan.“
„No da čiji će biti? Moje mame je . . . Ja sam sama doma.“
„A kade je tvoj stari otac Tome?“
„Stari otac je jur zdavno umro.“
„Ča, jur je umro? Neka se smiluje Bog njegovoj dušil!“
„Kaniš li još nešto doznati? Pitaj, jer ću zatvoriti oblok!“
„Da, hoću. Kade je tvoja mama? To kanim još znati.“
„Ti se neka zanimati za moju mamu. Ona ima druge posle.
Ako hoćeš točno znati, pripravlja se za vozački ispit za novi traktor.“
„Novi traktor?“ začudi se Jože.
„No ča se tako čudiš? Gdo si danas još djela na konji?“
„Ča nimate već konja – Orana?“
„Ne, prodali smo ga za traktor. . . . Pak sada je dost spitkovanja. Moram zatvoriti oblok!“
„Neće biti tvojoj mami teško djelo na traktoru?“
„Teško? Zač bi bilo teško? Kad si i tako sa susjedom Markom skupa djelamo. On nam sve udjela. Dobar je on susjed.“
„Kako sa susjedom Markom? . . . Ča on još nij oženjen?“
„Ne, on je, ki nam najveć pomaže. . . . Ča bi mama prez njega?“
„Onda ga mama i rado ima, je li?“
„Od sebe razumljivo. On je dobar i nježan. Teško si ona more predstaviti život prez njega.“
Jože se potrese, kad ovo čuje. Ali se ipak snajde:
„O prvom mužu već ništ ne govori?“
„Ne, on je mrtav. Prođuće ljeto je u Sibiriji poginuo.“
„Mrtav je?“ . . . „Dakle ja sam mrtav“, pomislio je Jože, no Marica nastavi:
„Da. Nam ide ovako za čuda bolje. Mama dostane nešto pinez za njim. A sada ga je i tako pozabila.“
Jože skoro nij čutio, da mu jesenska hladna godina jur premače opravu. Je li ovo moguće, da je pred njim njegova kćer

Marica? . . . On je za nje mrtav, mrtav zauvijek. On, Jože Jandrić, ne postoji već. Još dostaju za njega i pinez, jer ga nij. . . . Ča bi on još ovde? Bi li je mogao još usričiti, ili samo unesričiti? Ne . . . Nesrića bi pogodila sve, da ostane dalje ovde. Ne, ide čim brže odavle.

Jože nij već bio iznenadjen. Neka nevidljiva moć je zavladala nad njim. Sve ovo su mu zaista prorekli u Šatorki Tugaj i Nadja.

„Oh, ti dobri ljudi. Imali su čut za mene, a ja nisam mogao toga vjerovati . . .“

„Sada je ali dost, sva vlaga će nam udrity zbog tebe u sobu, moram zapriti oblok!“

Marica kani konačno zatvoriti oblok. Ali Jože se dotakne nje ruke:

„Čekaj još malo“, i začne razvezivati črijeni rubac oko vrata. Črijeni rubac, koga mu je Tilda hitila pred jedanaestimi ljeti na ruski auto, da si obriše krvavi i razbiti obraz.

„Evo ti rubac tvoje mame, . . . čuvao sam ga dosad u najvećoj strahoći, u najledenijem paklu Sibirije! . . . Bio mi je spomin na nju. Daj ga tvojoj mami!“ i hity ga Marici u obraz.

Sad je Jože nagnuo flošu sa slivovicom, ku je dostao na Filežu kod Košičevih. Skoro nij oćutio nje jaćinu. Odaljio se je od obloka. Tijelo mu je zadrhtalo, pa se je brzimi koraki popašćio iz sela van.

Mrtvi nimaju već mjesta med živimi. Van iz sela . . . Nisam kanio vjerovati, ali sam sada sada osvidočen. Vjerujem, da su imali svi pravo.

Vjerujem, da sam zaista bio odsudjen od ćlovika i Boga: doživotno robovanje u Sibiriji!

Konac!

Urednik: prof Ivo L. Sučić

Lektori: Mate Palatin
Mirko Berlaković

Izdavač, vlasnik i nakladnik: Hrvatsko Štamparsko društvo u Gradišću,
Dr. Lorenz Karall Straße 23, 7000 Eisenstadt.

Tisak: Buch- und Offsetdruckerei Bernd Wograndl, 7210 Matrštof,
Neubaugasse 14.